

kleio

28e jaargang nr. 4 mei 1987

Tijdschrift
van de vereniging
van docenten
in geschiedenis
en staatsinrichting
in Nederland
(V.G.N.)

Vereniging van docenten in geschiedenis en staatsinrichting in Nederland

Algemeen Bestuur

N.J. Maarsen, *voorzitter*, Hazelaarstraat 38, 4131 AC Vianen. Tel. 03473-7 2749.
W.A. Kattenberg, *vice-voorzitter*, Aalsburg 2624, 6602 WG Wychen. Tel. 08894-1 4837.
W. Bouwman, *1e secretaris*, Kloosterstraat 47, 5708 GM Helmond. Tel. 04920-3 4709.
Mevr. J. Reitsma, *2e secretaris*, Sellekamp 48, 8014 DS Zwolle. Tel. 038-65 2951.
Mevr. H. Mulkens-Harmeyer, *penningmeester*, Hoofdweg 116, 9484 TB Oudemolen (Dr.). Tel. 05923-4 24.
H. van Duijsen, Jekerstraat 53^{III}, 1078 LZ Amsterdam. Tel. 020-73 34 94.
T. van der Geugten, Bruggestraat 22, 2314 BB Leiden. Tel. 071-41 39 25.
P. van Hees, Prof. Ritzema Boslaan 95, 3571 CP Utrecht. Tel. 030-73 35 62.

U kunt zich opgeven als lid bij de administratie van de VGN, Vreeswijkstraat 329, 2546 AK Den Haag. Wilt u daarbij aangeven tot welke categorie van leraren u behoort en op welk schooltype u werkzaam bent.

Voor 1987 bedragen de contributies:

1. Docenten PA/PABO, Havo, Vwo en Tertiair onderwijs f 90,-
 2. Docenten Mavo/Lbo f 70,-
 3. Buitengewone leden (zij die niet meer werkzaam zijn in het onderwijs) f 65,-
 4. Studenten f 65,-
 5. Partnerlidmaatschap f 25,-
- Leden die minder dan 16 uur per week les geven kunnen in aanmerking komen voor een verminderde contributie. Hiertoe moet men jaarlijks vóór 1 december een schriftelijk verzoek indienen bij de penningmeester, met vermelding van naam, adres, naam van de school en de categorie waartoe men behoort.

Adreswijzigingen en opzegging dienen schriftelijk aan de administratie te geschieden.

kleio

Kleio is het blad van de VGN en verschijnt tien maal per jaar, incidenteel met (mini)didactica.

Redactie

C. Bogaerts, *voorzitter*
Omloop-West 9, 3402 XM IJsselstein. Tel. 03408-8 35 76.
A.C.M. Peek, Werkhoven.
A.J.L. van Hooff, Nijmegen.
Mevr. T. Bogaerts-Stoopman, IJsselstein.
C.W. Torremans, Alphen aan de Rijn.
Mevr. M. Blom, Werkhoven.
Mevr. J.G. van der Leeuw-Roord, 's-Gravenhage.
B. Engbers, Utrecht.

Secretariaat: A.C.M. Peek, Krommekamp 16, 3985 PJ Werkhoven. Tel. 03437-1902.

Eindredactie: T. Bogaerts-Stoopman, Omloop-West 9, 3402 XM IJsselstein. Tel. 03408-8 35 76.

Leden van de VGN ontvangen Kleio kosteloos. Niet-leden kunnen zich abonneren op Kleio, maar reglementair komen alleen

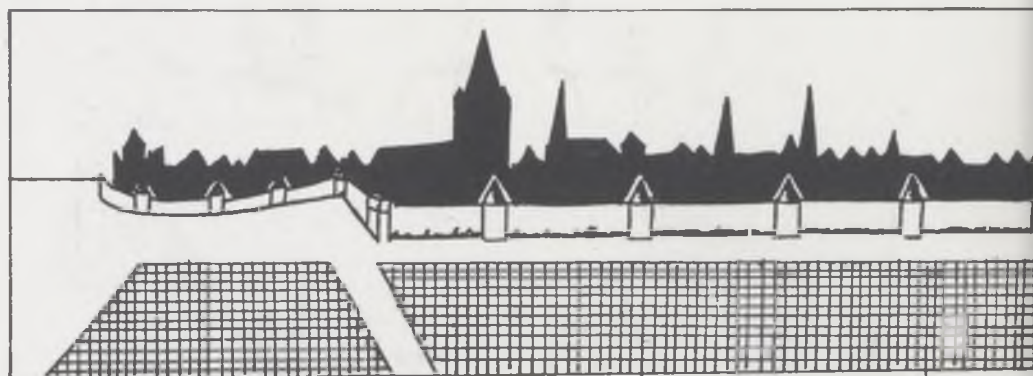
diegenen in aanmerking voor een abonnement zonder lidmaatschap, die niet werkzaam zijn als leraar geschiedenis en staatsinrichting in enigerlei categorie van onderwijs in Nederland. Over uitzonderingen beslist het bestuur.

Abonnementsprijs (incl. porto) f 75,-; buitenland (excl. België) f 95,-. Losse nummers kosten f 7,50.

Informatie over het leerlingmateriaal van de VGN, de Kleio-(mini)-Didactica vindt u in de Kleio-Krant. U kunt bestellen door het overmaken van het betreffende bedrag op postgiro nr. 128701 t.n.v. penningmeester VGN te Den Haag. Wilt u op het biljet aangeven om welke nummers het gaat.

In Kleio kan geadverteerd worden. De prijs bedraagt, voor kant en klare opnamemodellen f 360,- voor een hele pagina, f 275,- voor een halve en f 175,- voor een kwart pagina. Voor informatie over inlevertermijnen en andere formaten kunt u zich wenden tot de eindredacteur.

Vormgeving: Grafisch Bureau Joop Bierling
Zetwerk: Zetterij Wil van Dam
Druk: Elinkwijk/Utrecht
ISSN 0165-6449

Inhoud

- 3 Uit betrouwbare bron
Dik Verkuil, Guus Peek
- 4 De Gorkumse martelaren en de Opstand
Dik Verkuil
- 10 Docentenhandleiding bij mini-didactica nr. 4
Guus Peek
- 16 Rollenspelen
- 20 KLEIO-KRANT: Deze Kleio bevat mini-didactica nr. 4. 'Uit betrouwbare bron'.
Auteurs: Guus Peek, Dik Verkuil
Eindredactie: Tineke Bogaerts

LEDENWERVING

In deze Kleio is een folder gestoken voor mensen die de VGN nog niet kennen. Het bestuur verzoekt u deze door te geven aan een collega.

In deze tijd, waarin zoveel op het gebied van het onderwijs en met name ook van het geschiedenisonderwijs op de helling staat, zijn wij allemaal gebaat bij een grote, actieve vereniging.

En misschien doet u er iemand wel gewoon een plezier mee. Hij of zij kan dan mee gaan met geplande excursies en reizen van de VGN (zie de KLEIO-KRANT) en krijgt een deel van de Kleio's van deze jaargang gratis.

kleio

nummer 4/87
pagina's 2 en 3

Uit betrouwbare bron

Dik Verkuil, Guus Peek

Deze mini-didactica is gewijd aan een onderwerp waarmee de ouderen nog wel bekend zijn, maar dat tegenwoordig vaak nogal stiefmoederlijk behandeld wordt: de Opstand. Bij de samenstelling van de lessenserie hebben we een nieuwe methode ontworpen, waarbij de leerlingen op grond van gefingeerde telexberichten in enkele lessen een katholieke of protestantse krantenpagina maken.

Tijdens de 'Week van de Wetenschap' van RU Utrecht, in oktober 1986, hebben leerlingen van de SG Revis uit Deventer en van het Sancta Maria College uit Kerkrade voor het eerst met het materiaal gewerkt. Zowel de leraren als de leerlingen waren toen heel enthousiast. Zelfs de landelijke pers toonde belangstelling, zodat we besloten om de lessenserie verder uit te werken. Het resultaat daarvan ligt nu voor u.

Wat kunt u verwachten?

We openen dit nummer met een inleidend artikel over de Martelaren van Gorcum. Hun geschiedenis vormt de gebeurtenis waarover de leerlingen de krant gaan maken. We hebben voor deze episode gekozen omdat ze zo bijzonder helder laat zien hoe de Opstand ontstond en hoe verdeeld men in die eerste jaren was.

Hierna volgt een handleiding, waarin uitgezet wordt hoe met het materiaal gewerkt kan worden. De hoofdmoot bestaat uit groepswerk. Leerlingen maken op basis van beschikbaar materiaal aangevuld door hun eigen fantasie (advertenties, weerberichten) een *partijdige* krant van een van de vier dagen die beschreven zijn. Bij een goede nabespreking zullen de verschillende partijen elkaar met argumenten bestoken! Verder is er een verhaal over de afloop van de tragedie. Er zijn opdrachten aan verbonden om nu ook de leerlingen individueel, of weer met elkaar in groepjes of klassikaal, oog te laten krijgen vóór en te laten werken met partijdigheid en standsplaatsgebondenheid.

Het leerlingenmateriaal beslaat aardig wat pagina's van dit nummer. Laat u daar niet door afschrikken. Het zijn de telexberichten voor de kranten en iedere leerling zal er slechts een kwart van in handen krijgen. Gewoonlijk zijn de didactica's te bestellen, maar omdat iedereen nu slechts een klein deel van het materiaal nodig heeft, hebben we besloten ditmaal anders te werk te gaan. U kunt bij wijze van uitzondering naar behoefte kopiëren.

Bij de didactica hoort een map met een voorbeeldkrant op posterformaat (u hoeft dan niet zoveel woorden vuil te maken aan het uitleggen wat de bedoeling is; zien is begrijpen!) en een aantal mogelijke illustraties voor de kranten, waaruit de leerlingen kunnen kiezen. De map 'Uit betrouwbare bron' is te bestellen bij de redactie door het overmaken van f 11,50 op postgiro 1354516 t.n.v. C. Bogaerts, IJsselstein.

Aan de samenstelling van deze Kleio ging nogal wat onderzoek vooraf. Daarbij werden we geassisteerd door Paul Schroeder, Yvon Wassink en Marie-Louise Pierson. De laatste hielp ook bij het uittesten van het materiaal.

We danken Gerard de Gruyl van de christelijke Scholengemeenschap Revis uit Deventer en Huub Franssen van het College Sancta Maria te Kerkrade, die hun klassen aan ons beschikbaar stelden. Verder Marja Blom en Jan ter Elst van de Rijksscholengemeenschap Minkema te Woerden en Albert Jens van de christelijke Mavo Rhijnsteeg te Zeist, die ons materiaal uit wilden testen en die ons enkele belangrijke suggesties gaven. Albert Jens verrijkte het materiaal bovendien met enkele tekeningen.

We hopen dat u veel plezier van deze Didactica zult hebben.

De heilige martelaren van Gorcum — een van de tochten rond de galg.

Op de voorplaat: een stadsomroeper (Uit: François Halma, Tooneel der Vereenighde Nederlanden en de Onderhoorighe Landschappen, Leeuwarden 1725, Deel I).

De Gorkumse martelaren en de Opstand

Dik Verkuil

'Voor eenige weken hebben ons de nieuwsbladen meegedeeld, dat de paus, in een allocutie, den geloovigen heeft aangekondigd, dat in den loop van dit jaar zou kunnen worden overgegaan tot de plechtige canonisatie der Gorkumsche Martelaren, die wel reeds als Gelukzaligen vereerd en in sommige parochiën bijzonder gevierd worden, maar eerst dan, na de canonisatie, door geheel Europa als Heiligen zullen worden erkend.

Uit het bericht der nieuwsbladen hebben velen onzer landgenoten voor het eerst van Gorkumsche martelaren gehoord. Betrekkelijk weinigen wisten van andere martelaren dan van de talloze slachtoffers der inquisitie. (...) Zij wisten niet dat in ons land ook katholieken om het geloof ter dood zijn gebracht. Geen wonder dat ons volk de geschiedenis van den opstand tegen Spanje maar onvolledig kent.'

Kaart ca. 1560
(Gemeentearchief Gorinchem).

kleio

nummer 4/87
pagina's 4 en 5

Dit schreef Robert Fruin in 1865 bij de heiligverklaring van de martelaren van Gorkum. De gebeurtenis stond aan het begin van de katholieke emancipatie in ons land. Na bijna drie eeuwen verguizing eisten de katholieken hun plaats op in de vaderlandse geschiedenis. De aanval op het traditionele anti-papistische geschiedbeeld werd geconcentreerd op het centrum daarvan, het

jaar 1572. Weliswaar werd het katholieke tegenoffensief ingezet door Rome, maar Fruin hoopte dat binnenkort ook Nederlandse katholieke historici het beeld van de opstand zouden retoucheren.

In hoeverre dat inderdaad gebeurd is, laat ik hier in het midden. In ieder geval werden de gebeurtenissen in Gorkum zelden uitgangspunt van serieus historisch denkwerk. Bewondering en aanbidding kregen de martelaren volop, maar niemand deed hen de eer aan ze tot menselijke proporties terug te brengen. Toch maakte hun martelgang deel uit van een menselijk, al te menselijk drama.

Het zestiende-eeuwse Gorkum

Gorkum was in 1572 een middelgrote Hollandse stad van 5000 inwoners. Op haar markten werden graan, zuivelproducten en vis verhandeld. Gorkum's voornaamste exportproduct was bier; de stad telde zeven-tien brouwerijen. Verder verdienden Gorkummers veel geld aan de scheepvaart. Enkele grote Gorkumse reders voeren op de Sont, talrijke kleine schippers bevoeren de Merwede en de stad had tolrechten.

De stadsregering werd zoals overal gevormd uit een zeer kleine bovenlaag. Het adelijk element werd daarbij nog vertegenwoordigd door de drossaart. Deze zetelde in het sterke kasteel 'De Blauwe Toren' net buiten de stad. Hij zat de vroedschap voor, was formeel verantwoordelijk voor de benoemingen in de stadsregering en had jurisdictie over het omliggende land. In feite was de drossaart de vertegenwoordiger van het centrale gezag. In 1572 werd deze functie dan ook vervuld door een pion van Philips II, Caspar Turck, die in 1567 was aangesteld om de ketterij te bestrijden.

Onder de plaatselijke elite stond een grote groep van ambachtslieden, schippers en vissers. Daaronder was er een massa dagloners en werklozen. In de 'Informacie' van 1514 werd de groep armlastigen op 40 procent geschat. Sinds dat jaar had de Gorkumse nijverheid een lange periode van voorzichtige expansie gekend. Maar de algemene crisis van de jaren '60 had ook Gorkum getroffen, zodat we moeten aannemen dat in 1572 de paupers eenderde deel van de bevolking uitmaakten. De winter van 1571/1572 was bovendien rampzalig geweest. Er heerste diepe economische malaise, het gonsde van de geruchten over invoer van een nieuw belastingstelsel, de Tiende Penning, en het was zeer koud. De stemming onder 'het grau' was dan ook explosief. Ieder moment konden er relletjes uitbreken. De goeieden leefden in voortdurende angst om hun bezit.

Maar deze situatie was in bijna alle steden

Hagepreek buiten de stad (Atlas van Stolk, Rotterdam).

hetzelfde; ze was dan ook niet meer dan de achtergrond van het naderend drama. De directe oorzaken waren van politiek-religieuze aard.

Het begin van de Reformatie

Op religieus gebied was Gorkum in de eerste helft van de zestiende eeuw een ingedut stadje. Een hoogst enkele keer werd er een heks of een doopsgezinde ontdekt, maar die eindigde dan vrij geruisloos op de brandstapel. Pas na 1560, met de opkomst van het calvinisme, kreeg de stad echt te maken met de reformatie.

Toen in de zomer van 1566 de beeldenstorm over de Nederlanden raasde, stond er ook in Gorkum een groep calvinisten op. Onder leiding van oud-burgemeester Adriaen Dirckszn. van den Heuvel eiste deze een kerk voor zichzelf op. Willem van Oranje had zojuist met de landvoogdes Margaretha van Parma afgesproken dat de calvinisten zouden mogen kerken waar ze dat voor 23 augustus ook al gedaan hadden. In Gorkum was dat slechts, sinds juni, gebeurd in de open lucht, op de uiterwaarden van de Merwede. De stadsmagistraat voelde er dan ook niets voor de nieuwlichters een kerkgebouw af te staan. Toen de groep calvinisten daarop met een beeldenstorm dreigde, beloofde de magistraat met de prins te zullen overleggen. Zij stelde een brief op, die voor verzending eerst gecontroleerd werd door de calvinisten – in onze ogen een normale

democratische procedure, maar in die van de toenmalige Heren een ongehoorde brutaliteit.

Het resultaat was dat de calvinisten een houten kerkje mochten bouwen buiten de stadsmuren. Even later sloegen enkele Gorkummers toch beelden kapot, al was dat in het nabijgelegen Asperen, waar de plaatselijke landheer ruzie had met de clerus. Kwajliker was het dat enkele Gorkummers dienst namen in het legertje dat Hendrik van Brederode vanuit Vianen formeerde om de Spaanse vijand te bestrijden. Dit alles werd de calvinisten enkele maanden later noodlottig.

De bloedraad

In april 1567 arriveerde Alva met zijn leger in de Nederlanden. Zijn komst en zijn plan middels de Raad van Beroerten af te rekenen met de opstandelingen, veroorzaakte een massale vlucht van de calvinisten naar steden achter de Duitse grens. Ook de Gorkumse calvinisten maakten dat ze weg kwamen. Terecht, want 'de bloedraad' hield in Gorkum flink huis. Ze kreeg er alle medewerking van het stadsbestuur, dat de belediging van het vorige jaar nog niet vergeten was. In totaal werden 62 Gorkummers bij verstek veroordeeld tot de dood of tot verbanning met confiscatie van goederen. Twee ongelukkigen werden inderdaad ook geëxecuteerd, respectievelijk voor het bijwonen van een hagepreek en een poging een Spaanse soldaat in de Merwede te gooien.

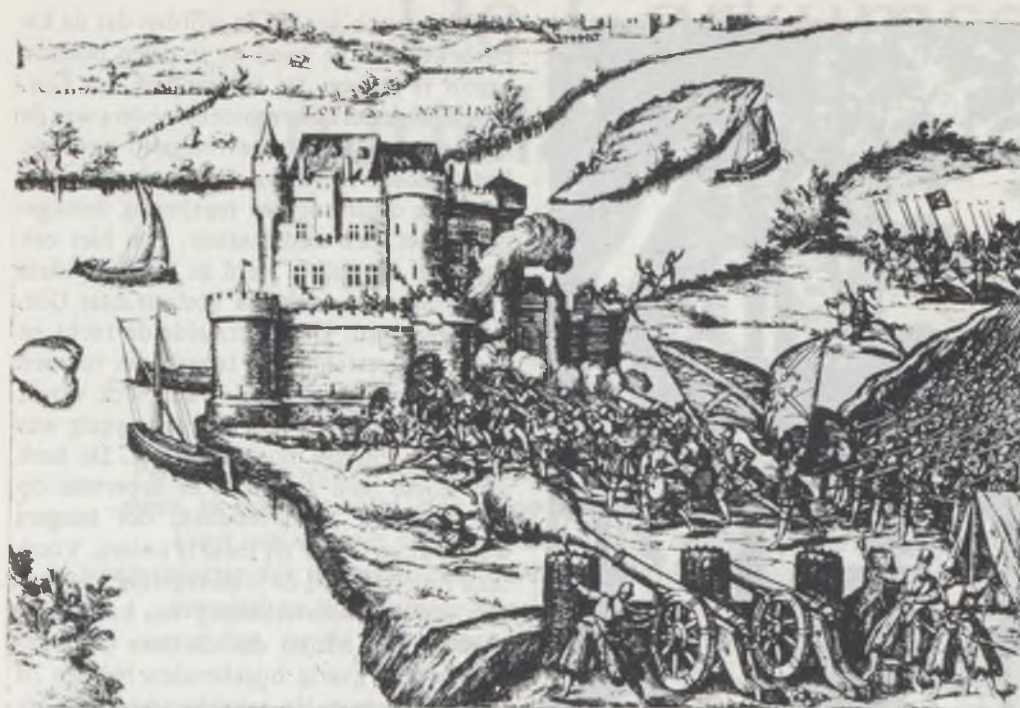
Het dient ook gezegd te worden dat de katholieke kerk de hand nu in eigen boezem begon te steken. De toestand in het Gorkumse kloosters der minderbroeders was de laatste jaren weinig bevredigend geweest. Het armoede-ideaal was verwaarloosd en de broeders organiseerden regelmatig drinkgelagen met het stadsbestuur. Om hier een eind aan te maken werd in 1568 Nicolaas Pieck door het kerkelijk bestuur naar Gorkum gestuurd. Deze herstelde de tucht en deed de geestelijkheid terugkeren tot een sober en studieus leven. Van Pieck wordt vermeld dat in zijn cel niets aanwezig was dan een schamel boekenplankje. De kerk van Rome nam zich voor de supervisie op de religieuze meelevendheid der burgers weer wat serieuzer ter hand te nemen. Voortaan moesten van de stadsregering alle burgers een pastoorsverklaring van kerktrouw hebben. Het schijnt dat de twee Gorkumse pastoors ijverig bijgehouden hebben of de Gorkummers de vereiste reverentie opbrachten.

De geuzen

Intussen werd buiten de grenzen de opstand tegen het Spaanse gezag voorbereid. In het exil kwamen de calvinisten voor het eerst tot een hechte organisatie van hun kerk. Met de prins van Oranje werden meerdere plannen gesmeed voor militaire campagnes en kleinere raids. Bij de organisatie van een zo'n raid speelde de al eerder genoemde Adriaen van den Heuvel een hoofdrol. In 1570 bezetten prinsgezinden een tijdlang slot Loevestein, met de bedoeling Gorkum te veroveren. De troep werd echter, mede door het eensgezinde optreden van de Gorkumse magistraat, verjaagd. De tijd was nog niet rijp voor de opstand.

Van groot belang in deze jaren was de organisatie van de geuzenvloot, die vooral vanuit de Oostfriese stad Emden opereerde. Beroorde desperado's vonden hier een nieuwe grondslag voor hun bestaan en een ideaal om voor te vechten. Ze werden verbonden door het verlangen naar wraak voor het optreden van de bloedraad en vooral door de calvinistische, althans anti-papistische religie. De geuzen waren afkomstig uit alle lagen van de bevolking, hoewel de lagere adel er buiten proporties bij vertegenwoordigd was. Zij hielden zich in leven door kaapvaart. Van de prins van Oranje hadden ze kaperbrieven ontvangen, zodat ze alle schepen die loyaal waren aan de vijand mochten aanvallen.

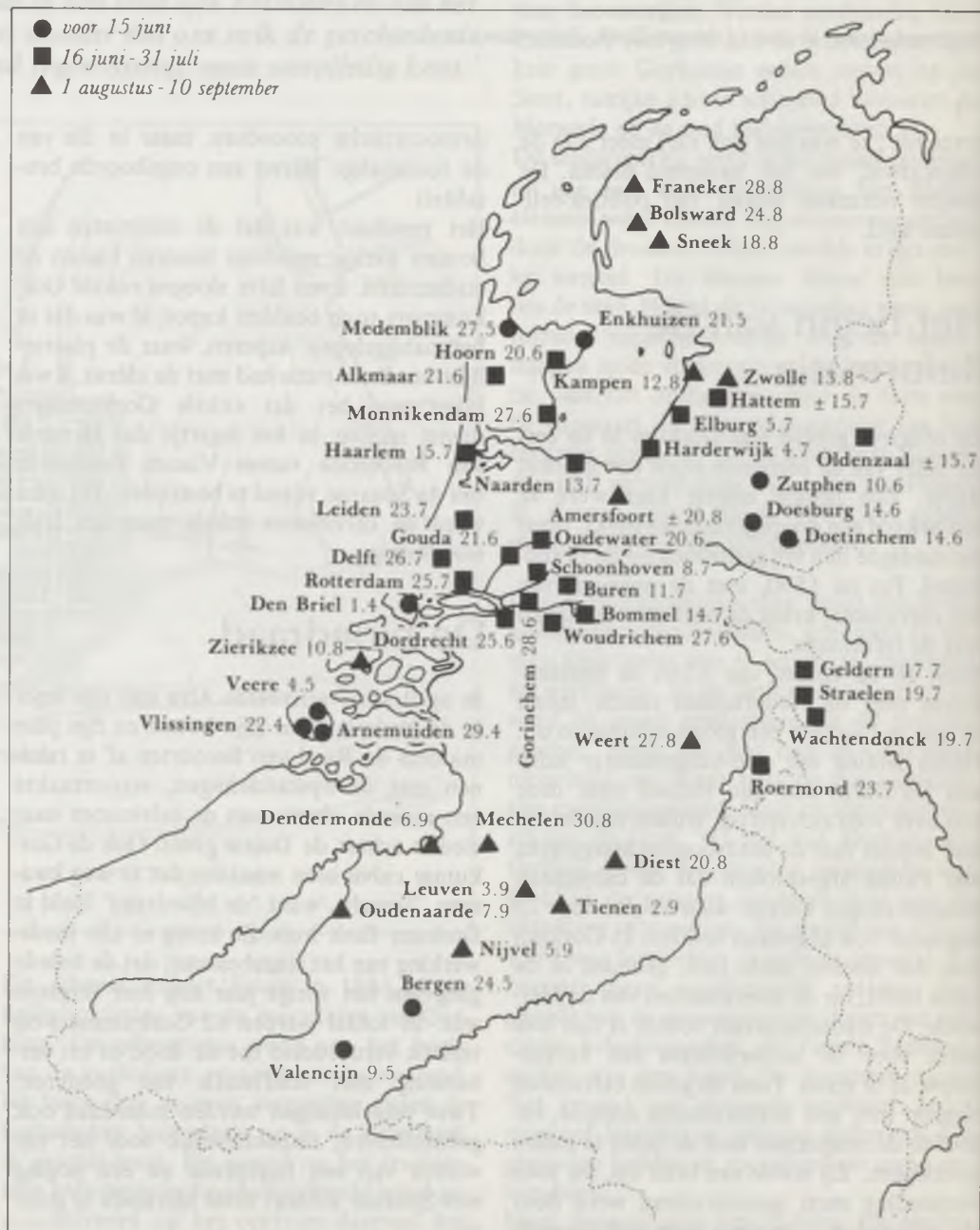
In de loop van de jaren namen de acties van de geuzen in omvang toe en daarmee groeide de afkeer die de neutrale overheden van hen hadden. Vanaf 1571 werden de geuzen niet meer in de haven van Emden toegelaten en in maart 1572 werden ze, na een diplomatieke overeenkomst tussen

De aanval op slot Loevenstein in 1570 (Atlas van Stolk, Rotterdam).

Steden in opstand tegen Philips II in 1572. Op 15 juni gaf Alva zijn troepen bevel zich uit Holland en op 25 juni zich uit het noord-oosten terug te trekken om de verwachte invasie vanuit Frankrijk af te weren (Uit: A.Th. van Deursen, H. de Schep- per, Willem van Oranje, Weesp 1984).

- voor 15 juni
- 16 juni - 31 juli
- ▲ 1 augustus - 10 september

koningin Elisabeth en Philips II, van de Engelse kusten verjaagd.

De ironie van de geschiedenis wil dat juist dit tot het eerste succes van de opstand leidde. Opgejaagd door honger en wind streken 600 geuzen op 1 april 1572 neer op Den Briel, dat daarmee als eerste stad in handen van de opstandelingen kwam. Vlissingen en Enkhuizen sloten zich spoedig bij de opstand aan, maar daarna volgde een patstelling. Alva beheerste de Zuidelijke Nederlanden met een leger van 70.000 man, maar hij werd geplaagd door een permanent geldgebrek en was beducht op herleving van de onrust in zijn gebied en voor aanvallen uit het oosten (Oranje met een leger van 20.000 man) en het zuiden (de Hugenoten).

In Holland kreeg stadhouder Bossu geen poot aan de grond. Geen stad wilde zijn troepen toegang verlenen, omdat bij herhaling gebleken was dat de Spaanse soldaten niet betaald werden en dat dan de burgerij voor de kosten kon opdraaien. Bovendien

hadden alle stadsregeringen grote bezwaren tegen de naderende invoering van de Tiende Penning. Deze belasting zou niet alleen de bevolking treffen, maar ook de concurrentiepositie van de Hollandse handel beslissend verzwakken en de zelfstandigheid van de steden aantasten. Van de geuzen moesten de stadsbesturen ook niets hebben. Door hun plebeïsche stijl, hun demagogisch appèl op het 'janhagel' en hun calvinisme, werden zij gezien als een bedreiging voor de gevestigde orde.

Oranje tenslotte wachtte in Roermond tevergeefs op steun van de hugenoten.

Gorkum voor de prins

In juni kwamen de geuzen weer in beweging. In Dordrecht had de magistraat de fout gemaakt om Bossu buiten de poorten te houden, maar tegelijkertijd in te stemmen met invoering van de Tiende Penning. Hierdoor was een krachtige oppositie binnen de stad ontstaan, die op 24 juni de geuzen binnenhaalde. Een deel van de geuzenvloot voer nu direct door naar Gorkum, waar in de ochtend van 25 juni 15 schepen met 130 koppen voor de poorten verschenen.

Deze vloot was zo klein dat Gorkum zichzelf makkelijk had kunnen verdedigen. Echter, de Gorkummers wilden zichzelf niet verdedigen. De overtuigde Spaansgezindheid van de stadsregering was door de Tiende Penning afgekalfd; de ontevredenheid van de kleine burgerij en de armen was door de slechte winter gegroeid. Anderhalve dag was de stad als verlamd. Terwijl buiten de poorten de geuzen lagere graanprijzen en godsdienstvrijheid beloofden, liep de schutterij besluiteloos rond en zat de stadsregering weifelend in het stadhuis. Ondertussen vluchtten verschillende rijke burgers met hun spullen naar het kasteel.

De enigen die iets ondernamen waren de twee pastoors, enkele katholieke en calvinistische activisten en de drossaart. De pastoors maanden de bevolking de beloften van de geuzen niet te geloven. De drossaart stuurde zijn zoon naar Bossu om hulptroepen te halen. Misschien gaf dit laatste de doorslag. De geuzen werden gevreesd, maar de Spaanse troepen stonden bekend als plundersaars en moordenaars. Zo werden op 26 juni om twee uur 's middags de poorten van de stad geopend.

Terwijl de geuzenaanvoerder Marinus Brant de bevolking op het marktplein de eed liet afleggen op de prins van Oranje, vuurde Caspar Turck twee loden kogels op de stad af. Met dertig soldaten en gevluchte geestelijken en leken had hij zich op het kasteel buiten de stad verschanst. Hij was niet tot compromissen bereid. De strijd om het kasteel was echter ongelijk. En toen Brant vrije

Kasteel 'De Blauwe Toren' net buiten Gorkum (Gemeentearchief Gorkum).

aftocht voor iedereen beloofde, gaf Turck de verdediging op. De leken werden inderdaad spoedig vrijgelaten, maar de geestelijken bleven gevangen.

Calvinistische extremisten

Onder de geuzen deed zich inmiddels een fanatieke groep gelden, die vooral uit gevluchte Gorkummers bestond. Onder hen wierp zich Wenzel Berchmans, een geducht straatslijper, die bekend was als 'Zwartje', op als leider. Deze Gorkummers zagen nu eindelijk kans om wraak te nemen op de gehate papen en die lieten ze zich niet ontnemen door de weinig imponerende Brant. Bovendien meenden ze dat bij de geestelijken nog wel geld te halen was. Daarom werden deze op de avond van 27 juni in 'een smerige kelder' gegoooid.

Nadat Berchmans en zijn vrienden gegeten, gedronken en feest gevierd hadden, kwamen ze tegen middernacht terug om de geestelijken een lesje te leren. Daarbij wisselden ze weinig subtiële gewelddadigheden af met sadistische grappen. De grootste pret hadden ze de eerste avond met het vlees dat van hun tafel over was. De geestelijken hadden de hele dag niet gegeten, maar aangezien het vrijdag was mochten ze het hen aangeboden vlees niet aannemen. Toen een 'smulpaap' toch door de knieën ging, hadden de geuzen hun doel bereikt. Met hun speurtocht naar het goud der kerken hadden ze minder succes. De pastoor Lenaert van Veghel en Nicolaas Pieck werden met een touw om hun nek over een deur heen en weer getrokken, maar ze lieten niets los. In hoeverre ze inderdaad schatten verborgen hadden, is onduidelijk gebleven.

Het patroon van de eerste dag werd de volgende dagen voortgezet. Overdag lieten de geuzen de geestelijken met rust, maar 's avonds, na gegeten en gedronken te hebben, gingen ze lol maken met de gevangenen.

Angst en intimidatie

Het was duidelijk dat het hier maar om een heel kleine groep ging. De meeste geuzen en de overgrote meerderheid van de Gorkumse bevolking bleven passief en waren hoogstens bij geruchte van de gebeurtenissen in de kelder op de hoogte. De geuzenleider Marius Brant wist niet goed wat hij aan de situatie moest doen. Weliswaar had hij de geestelijken vrije aftocht beloofd, maar hij had weinig gezag over zijn mannen. Bovendien was het onduidelijk wie hij zelf nu eigenlijk diende. Was hij de ondergeschikte van de geuzenhoofdman Lumey of stond hij onder Oranje? Hij wist het niet, kreeg van niemand opdracht en beschikte zelf niet over al te veel ruggegraat.

De houding van de magistraat was al even weinig consequent. Sommige heren hielden zich bezig met de organisatie van etentjes voor de geuzen, anderen probeerden voorzichtig voor de vrijlating van de geestelijken te pleiten, de meesten hielden zich op de vlakte. Die laatste houding was weinig heroïsch, maar alleszins begrijpelijk. De geuzen streefden dan wel niet naar een sociale omwenteling, maar hun houding tegenover tegenstanders uit de hogere kringen was alderminst mild. Op 30 juni hingen ze de deftige Aert Coninx en Dirck Bommer op, omdat deze hen voor 'kerkschenners' hadden uitgemaakt. Een derde man, de zoon van Bommer, kwam met de schrik vrij, om-

dat zich op het laatste moment een meisje uit het publiek aan hem ten huwelijk gaf – een middeleeuws gebruik dat, voorzover bekend, hier voor het laatst werd toegepast.

Wegvoering

Uiteindelijk kwam er toch beweging in de situatie van de gevangenen. Op 2 juli voer er een geuzenvloot onder leiding van Johannes Omal langs Gorkum. Deze was op weg naar Zaltbommel, om de stad op de Spanjaarden te veroveren. Omal, een heetgebakerd en rancuneus figuur, die in de strijd tegen de Spanjaarden zijn bezit en zijn rechterhand kwijtgeraakt was, dreigde de gevangenen na verovering van Zaltbommel mee te nemen naar het geuzennest Den Briel.

In de tijd dat hij weg was haalde de magistraat Brant over middels een brief Oranje om advies te vragen. Oranje, die bekend stond als voorstander van religieuze tolerantie, zou ongetwijfeld vrijlating van de gevangenen bevelen. Voordat hij echter vanuit Roermond bericht kon sturen, was Omal al weer terug, woedend over zijn zojuist geleden nederlaag. Hij nam de geestelijken mee naar Den Briel. Sommige magistraten schijnen nog met het idee te hebben gespeeld om hem om te kopen, maar anderen maakten duidelijk dat zoiets bij een calvinist toch niet zou lukken.

deze hem slechts een afschrift had gestuurd en op Oranje omdat hij zich de les niet wilde laten lezen. In zijn woede gaf hij opdracht de gevangenen op te hangen.

Zo liet de geschiedenis voor de tweede keer in dit verhaal haar ironisch gelaat zien. Juist de actie die de geestelijken had moeten reddend worden hen noodlottig. Negentien Gorkumse geestelijken werden opgehangen in de turfschuur van het voormalig klooster buiten Den Briel. De lijken werden vreselijk verminkt. Twee monniken, een 18-jarige novice en de oudere Pontus de Huyter, die later een belangrijk ooggetuigenverslag van de gebeurtenissen zou schrijven, ontkwamen door geloofsafval op het laatste moment aan de dood.

Het beeld van de Opstand

Wat zegt dit alles over het karakter van de Nederlandse opstand?

Als we conclusies uit deze geschiedenis willen trekken, moeten we ons allereerst van de beperkingen ervan bewust zijn. De opstand was een langdurig proces dat alle Nederlanden betrof. De martelarengeschiedenis duurde nog geen twee weken en speelde zich slechts in twee kleine steden af.

Den Briel in 1572.

Op 7 juli kwamen de geestelijken in Den Briel aan. Daar vielen ze in handen van de geuzenhoofdman Lumey, graaf van der Marck. Lumey organiseerde nog dezelfde dag een religieus dispuut, waarbij de geestelijken in het krijt moesten treden met twee protestante dominees, waaronder die van Gorkum, de voormalige schipper Cornelis Corstenszn. De katholieken, die een uitstekende theologische scholing hadden, wonnen het debat met glans van de ongeschoolde calvinisten. De Gorkumse predikant schijnt het niet verder gebracht te hebben dan de kreet 'Hangt hen maar op'. Dat laatste zou Lumey inderdaad doen, maar om een heel andere reden.

De volgende dag ontving hij een afschrift van de brief die Marinus Brant van Oranje gekregen had. Lumey ontstak hierop in toorn. Hij was woedend op Brant omdat

Belangrijk is wel dat de hoofdrol gespeeld werd door de watergeuzen, een in het oog lopende, maar kleine groep. Het jaar 1572 betekende een doorbraak voor de opstand en bij die doorbraak viel de geuzen de rol van zelfstandig opererende revolutionaire voorhoede toe. Ze maakten gebruik van de militaire patstelling die door Oranje en de hugenoten gecreëerd was. Ze profiteerden van de economische malaise en de politieke ontevredenheid in de steden. Maar zij waren het die door hun daadkrachtige optreden voor de eerste successen van de Prins zorgden en die een situatie schiepen waaruit geen terugweg meer mogelijk was.

In het debat over de opstand heeft de vraag naar de motieven ervan altijd een centrale plaats ingenomen. Al naar gelang hun eigen politieke voorkeur lieten de historici een

vrijheids-, een nationaal, een religieus of een sociaal motief prevaleren.

In de behandelde episode zijn alle motieven aanwezig. Het minst geldt dat voor het nationale motief. De moderne historici zijn het er inmiddels wel over eens dat de nationalistische interpretatie een negentiende eeuwse projectie geweest is. In het martelarenverhaal is er dan ook weinig van terug te vinden. De situatie in Gorkum was veel meer die van een burgeroorlog, waarin een kleine groep felle calvinisten tegenover een kleine groep overtuigde katholieken stond en de rest van de bevolking een min of meer afwachtede houding aannam.

Het sociale motief speelde in Gorkum zeker mee. De altijd aanwezige angst voor 'het grauw', was door de verslechterde economische situatie versterkt en deed het stadsbestuur tot concessies neigen. De geuzen maakten propagande met lagere graanprijzen en met aanvallen op de rijkdom van de kerk. Aan de andere kant was het effect van hun optreden op sociaal gebied beperkt. Ze lieten het stadsbestuur van Gorkum onaangetast en creëerden geen nieuwe bestuursorganen. Pas in 1573 werden 16 van de 24 magistraten vervangen, maar niet door mensen uit andere milieus, maar door mensen van andere religie.

Daarna komen we bij het religieuze motief. Dat speelde een rol, waarvan het belang voor ons moderne mensen misschien moeilijk na te voelen is. De religie was het bindmiddel voor de heterogene groepen die samen de geuzen vormden. Door hun geloof waren ze in staat tot opofferingen en moed, waar ze anders nooit toe gekomen waren. Vanuit hun geloof ook legitimeerden ze daden, die in onze ogen bepaald onfris waren. Dezelfde religieuze gedrevenheid zien we bij de katholieken. De gevangen geestelijken konden ontsnappen als ze hun geloof zouden afzweren, maar slechts twee van hen hebben dat gedaan. Hun leider, Nicolaas Pieck, heeft door zijn connecties met invloedrijke kringen een paar keer de mogelijkheid gehad weg te komen, maar hij verkoos het bij zijn broeders te blijven. De katholieke hagiografen hebben later een saaie braverik van hem gemaakt. Dat is jammer, want hij was ongetwijfeld meer dan dat.

Het vrijheidsmotief was allereerst aanwezig bij hen die vrijheid voor hun godsdienst wilden. Dat was echter wel een beperkte opvatting van vrijheid, want vrijheid voor andersdenkenden was daarbij niet aan de orde. Dat was wel het geval bij erasmiaanse christenen als Willem van Oranje, maar hun opvattingen waren niet dominant. Een grote rol speelde het verlangen naar politieke en, in mindere mate, economische vrijheid. De centralisatie die Philips II doorvoerde ging ten koste van de oude vrijheden van de adel en de steden. De meeste steden, en ook

BRONNEN

Er is slechts één rechtstreekse bron van de geschiedenis der Gorkumse martelaren overgebleven, het ooggetuigenverslag van Pontus de Huyter. Dit werd rond 1575 als rijmkroniek geschreven onder de titel *'Rhythmi Flandrici'*. Het is met een inleiding uitgegeven door J.W.L. Smit ('Over het leven en werk van Pontus Heuterus', in: *De Katholiek*, dl. XLIX, 1866).

De belangrijkste indirecte bron is de historische studie van Willem van Est uit 1603. Van Est's standpunt is uitgesproken katholiek, maar doordat hij feiten en meningen redelijk van elkaar weet te scheiden en niet in tegenstrijdigheden vervalt, maakt zijn boek een betrouwbare indruk. Er zijn meerdere negentiende eeuwse uitgaven van. Voor dit artikel is gebruik gemaakt van: W. Estius, *Geschiedenis der Heilige Martelaars*, Turnhout 1847.

Na Estius zijn er vele tientallen boeken over de martelaren geschreven. Deze dragen echter alle een uiterst hagiografisch karakter. Ze geven een vermakelijk beeld van de heiligenverering zoals die tot in onze eeuw bestond, maar hebben als bron tot de gebeurtenissen van 1572 doorgaans weinig waarde.

De volgende boeken geven wel inzicht in de zestiende eeuw:

Cohen Stuart, *De Gorcumsche Martelaren*. Wageningen 1872 (Nummer 9 in de serie

Voor driehonderd jaren. Volksbladen ter herinnering aan de schoonste bladzijden uit onze geschiedenis). Cohen Stuart was een vrijzinnig-protestantse dominee. Hij beschrijft de gebeurtenis vooral met de bedoeling het protestantse geschiedbeeld te relativiseren. Aardig is zijn verbaasde verslag van een eigentijdse processie naar de kerk van de Gorkumse martelaren in Den Briel.

R. Fruin, 'De Gorcumsche Martelaren', in: *Verspreide Geschriften*, dl. II, 's-Gravenhage 1900, v.a. 277.

J.A.F. van Kronenburg, *Nederlandse Heiligen in Later Eeuwen*, Amsterdam 1901.

D. de Lange, *De Martelaren van Gorkum*, Utrecht/Antwerpen 1954. De auteur kookt nog van woede over het optreden van de geuzen, maar heeft gedegen studie verricht naar het Gorkum van de zestiende eeuw.

J. Meerbergen, *De Heilige Martelaren van Gorkum*, Tongerlo 1928. Bij Meerbergen is een beredeneerd historiografisch overzicht te vinden.

B. Stamkot, *Geschiedenis van de stad Gorinchem*, Gorinchem 1982.

Th. van Vught, *De Gehangenen in de Turfschuur. Brielse julinacht 1572*, Hilversum 1972. Het boekje van Van Vught bevat de eerste katholieke beschouwing die ook de geuzen recht doet. Verrassend is vooral het positieve beeld dat Van Vught schetst over de ook in protestantse kring verguisde Lumey.

Gorkum, kozen pas voor de opstand wanneer een prinsgezind leger voor de poorten stond. Maar ze deden dat mede omdat hun loyaliteit aan de Spaanse vorst door de politiek van Alva sinds 1566 alleen maar verder ondermijnd was.

Docentenhandleiding bij 'Uit betrouwbare bron'

Guus Peek

De Nederlandse opstand behoort al sinds mensenheugenis tot de canon van het geschiedenisonderwijs. Daar is weinig op tegen. Integendeel, het is gelukkig nog steeds een van de weinige vanzelfsprekendheden dat een burger ooit iets geleerd heeft over het ontstaan van de natie in de 16e eeuw.

Met deze didactica willen we de leerlingen op een nieuwe manier confronteren met een traditioneel en waardevol onderdeel van het geschiedeniscurriculum. Het materiaal is bedoeld voor tweede klassers van Mavo, Havo en Vwo. Ons uitgangspunt is het verhaal. Dat is per definitie exemplarisch. Ons verhaal moest waar gebeurd zijn, het moest zoveel mogelijk facetten van de Opstand bevatten en het moest spannend en inleefbaar zijn voor een betrekkelijk jonge leerling. De gebeurtenissen in juni 1572 rondom een groep geestelijken in Gorkum voldoen aan deze criteria.

Bij de didactica hoort een map met een voorbeeldkrant op posterformaat (u hoeft dan niet zoveel woorden vuil te maken aan het uitleggen wat de bedoeling is; zien is begrijpen!) en een aantal mogelijke illustraties voor de kranten, waaruit de leerlingen kunnen kiezen. De map 'Uit betrouwbare bron' is te bestellen bij de redactie door het overmaken van f 11,50 op postgiro 1354516 t.n.v. C. Bogaerts, IJsselstein.

Zinneprent: Alva verslindt kind (= vergiet onschuldig bloed); links een weeklagende boer, rechts een handenwringend edelman. Aan zijn voeten de onthoofde lijken van Egmond en Hoorne (Atlas van Stolck, Rotterdam).

De opstand is ook altijd een 'Fundgrube' van verhalen geweest. Het verhaal heeft echter niet meer zo'n vanzelfsprekende plaats in de geschiedenisles. Dat is ook wel logisch. Alle mogelijke werkvormen eisen hun tijd. En tijd is in toenemende mate een schaars goed geworden. Intieme kennis en een goed begrip van wat onze voorouders bewoog om zich te verzetten tegen hun vorst komen steeds meer in de knel.

Het onderwerp wordt ook meestal in het begin van de tweede klas behandeld. Slechts zelden wordt er later op terug gekomen. De contemporaine geschiedenis eist haar tol! Dat betekent dat een moeilijk en gecompliceerd onderwerp als de Opstand vaak alleen aan 13-14 jarigen wordt voorgezet.

En dan is er nog de snel toenemende onbekendheid met de traditionele godsdiensten. Niet alleen de kennis over het katholicisme en protestantisme neemt snel af, maar ook de herkenbaarheid van religieuze motieven voor maatschappelijk en politiek handelen is voor onze leerlingen sterk verminderd. En de secularisering van onze samenleving gaat nog steeds door.

Over de 'Martelaren van Gorkum' is veel geschreven. Het is een zeer goed gedocumenteerd stukje geschiedenis. In het verhaal

spelen alle mogelijke motieven om in opstand te komen, afzijdig te blijven of trouw te zijn aan het wettig gezag een duidelijke rol. En het is een dramatisch verhaal. Er gebeuren grootse en afschuwelijke dingen. Heel duidelijk herkenbare mensen met nog steeds inleefbare emoties en motieven nemen belangrijke beslissingen over zichzelf en anderen. Leerlingen kunnen zich met bijna leeftijdgenoten identificeren. Naast alle vaardigheidstraining en kennisoverdracht komt toch ook de vraag aan de orde: wat zou jij in die situatie gedaan hebben; wat vind jij van die en die mens? Vragen waar geschiedenismensen begrijpelijkerwijs en vaak terecht huiverig tegenover staan, maar die om tal van didactische en pedagogische redenen niet mogen ontbreken in ons onderwijs.

Katholieke spotprent: Calvin temidden van het onheil dat hij heeft aangericht.

Opzet van de lessen

De lessenreeks over dit onderwerp valt grofweg in twee delen uiteen. Tijdens het eerste deel maken de leerlingen een voorpagina van een krant. In kleine groepjes werken zij met het materiaal van één van de vier kranten.

Het tweede deel van de lessenreeks biedt de mogelijkheid de leerlingen aan de hand van teksten en opdrachten klassikaal of individueel het verhaal van de beproevingen van de gevangen genomen geestelijken te laten voltooien.

In beide onderdelen staat centraal dat de leerlingen oog krijgen voor de twee 'kampen' in de Opstand. Bij het maken van de krant kiezen zij van te voren voor een partij, de protestantse of de katholieke. Wanneer u deze 'standplaatsgebondenheid' uitbuit en al vanaf het begin aanstuurt op confrontatie van de partijen, bijvoorbeeld door de kranten van dezelfde dag demonstratief rechts = katholiek of links = protestants te hangen, kunt u bij de nabespreking rekenen op zeer partijdige leerlingen, die elkaar zullen bestoken met argumenten. Met een uitgebreide nabespreking heeft u dan uw doel – en het einde van de extra lessen Opstand – bereikt. Maar u wilt uw leerlingen het einde van het verhaal natuurlijk ook laten horen.

Bij dat einde zijn opdrachten gemaakt waar weer de standplaatsgebondenheid zijn rol speelt. U kunt de leerlingen hiermee meer individueel hun gang laten gaan wanneer door het kranten-groepswerk de prestaties van ieder apart te veel in nevelen gehuld blijven.

De informatie wordt in gevarieerde vorm aangeboden en ook de verwerking daarvan kan op allerlei manieren gebeuren. Daarbij is niet alleen aan differentiatie tussen de schooltypen te denken. Ook binnen een klas kan met verschillende opdrachten gewerkt worden. Precieze gegevens vindt u hieronder bij de gedetailleerde beschrijving van de lessenreeks.

Hoe gaat een en ander in zijn werk? We gaan ervan uit dat u de beeldenstorm, de komst van Alva en de verovering van Den Briel hebt behandeld. Dan komt het moment om deze Didactica in te zetten.

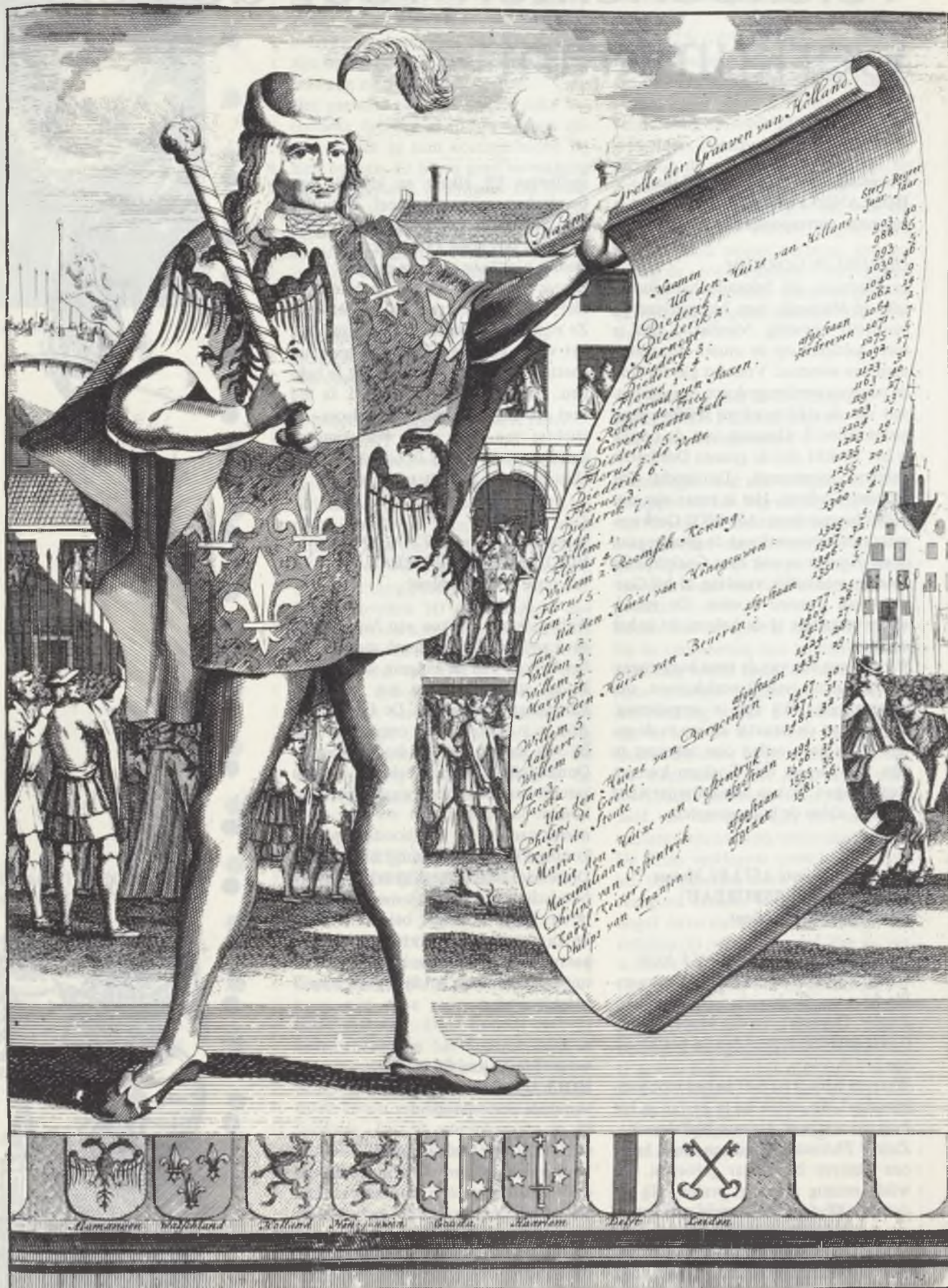
Lijst van benodigdheden

- Kaart, atlas of bordtekening van de geografische ligging van Den Briel, Gorkum, Brussel, Zaltbommel, Utrecht en de andere plaatsen die in deze geschiedenis een rol spelen;
- voor iedere leerling een werkblad en de telexen van zijn/haar dag;
- voor iedere redactie de illustraties (uit de map die u kunt bestellen);
- de voorbeeldkrant uit het mapje; een voorpagina van een actuele krant;
- zoveel grote vellen stevig papier/tekeningkarton als er redacties gevormd worden;
- scharen, potloden, linealen, plaksel, plakband, blanco papier.

kleio

nummer 4/87
pagina's 12 en 13

Uit betrouwbare bron

Telexberichten voor de eerste Gorkumkrant

woensdag 25 juni 1572 06.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

ONRUST IN GORKUM

In Gorkum, de bekende handelsstad aan de Merwede, was het gisteren en vannacht onrustig. Vannacht zijn er meer soldaten op de muren waargenomen dan normaal. Voordat gisteravond de poorten werden gesloten, werd iedereen die de stad in of uit wilde, streng gecontroleerd. Oorzaak van de onrust is het bericht dat de geuzen Dordrecht hebben ingenomen. Dordrecht ligt dichtbij Gorkum. Het is maar vier uur zeilen hiervandaan. Alle 5000 Gorkummers zijn benieuwd wat de geuzen gaan doen. Komen ze ook naar Gorkum? Ze zouden makkelijk vandaag al bij Gorkum aan kunnen komen. De vroedschap vergadert al de hele nacht in het stadhuis.

Wij vroegen een van de twee burgemeesters, François van Broeckhuysen, om commentaar: 'Wij zijn in vergadering. Wij houden de situatie scherp in de gaten. Er is geen reden om ongerust te zijn. De burgers van Gorkum kunnen rustig slapen. Ik kan helaas verder niets zeggen,' aldus de burgemeester.

woensdag 25 juni 1572 07.30 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

GESPREK MET GORKUMSE NON

U bent zuster Theresia uit het vrouwenklooster van Gorkum?

Zuster Theresia: 'Ja dat klopt. Ik ben 9 jaar geleden ingetreden in het klooster.'

Waarom bent u nu niet in het vrouwenklooster? We zitten nu te praten in het huis van uw neef Antoon Wallebeek.

Zuster Theresia: 'Gardiaan Pieck heeft ons gisteren bij elkaar geroepen. Hij wilde ernstig met ons praten. Hij zei dat het klooster niet meer veilig voor ons was! U begrijpt dat we allemaal enorm schrokken. Volgens de gardiaan zijn de geuzen in aantocht. We moesten allemaal een veilige schuilplaats zoeken.'

Wat deed u toen?

Zuster Theresia: 'Ik pakte mijn schaarse

spulletjes bij elkaar en stuurde een boodschap naar mijn neef. Gelukkig kon ik meteen komen. Mijn familie is namelijk nog goed katholiek.'

Bent u niet bang voor de geuzen?

Zuster Theresia: 'Ja, wat dacht u dan? Het zijn toch ketters en goddelozen! Ze roven en verkrachten. Voor mij zijn het wilde beesten. En, ze schijnen het speciaal op geestelijken gemunt te hebben. Maar ik vertrouw op God. Ik bid veel tot Maria en Sint Franciscus, de stichter van onze orde. Wat kan me dan nog overkomen? Ik bid elk uur dat alles nog goed terecht zal komen.'

woensdag 25 juni 1572 08.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

Welingelichte kringen aan het hof van de Landvoogd in Brussel melden dat het bericht van de inname van de Hollandse stad Dordrecht tot enige opschudding heeft geleid. De Hertog van Alva is in grote woede ontstoken toen hij van de val van Dordrecht hoorde. Onmiddellijk na het bekend worden van dit bericht hebben waarnemers een koerier het paleis zien verlaten. Men neemt aan dat hij een boodschap voor koning Filips in Madrid bij zich heeft. Diezelfde waarnemers geloven dat de boodschap een verzoek om extra geld bevat. Zoals al langer bekend is heeft de Landvoogd een voortdurend gebrek aan geld. Zijn soldaten hebben in sommige gevallen nog soldij tegoed over 3 tot 4 maanden.

woensdag 25 juni 09.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

GEUZEN VOOR GORKUM

Honderden inwoners van Gorkum stonden vanmorgen om ongeveer 08.00 uur op de muren van de stad. Aan de overkant van de Merwede voeren 13 geuzenscheppen voorbij. Hoeveel geuzen daar aan boord zijn en wie de commandant is blijft nog een raadsel.

Achter de kantelen van de Blauwe Toren werd de drossaart Caspar Turck gesignaleerd. Hij stond naar de schepen

Willem van Oranje

te turen. Zoals bekend is hij een overtuigd katholiek en een trouw aanhanger van koning Filips II. De Blauwe Toren is in staat van paraatheid gebracht. De kanonnen van het kasteel zijn op de schepen gericht. Tot nu toe is er nog niet geschoten.

Het gerucht gaat dat enkele rijke katholieke families al in het kasteel zitten en dat ze hun kostbaarheden bij zich hebben. Er is nog geen bevestiging van dit gerucht te krijgen. De vroedschap is in vergadering bijeen. Men neemt aan dat ze over de spannende situatie vergadert. Niemand op het stadhuis wilde commentaar geven.

woensdag 25 juni 1572 09.30 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

AANTAL GEUZEN MINDER DAN VERWACHT

De geuzenvloot van 13 schepen is bij Gorkum voor anker gegaan.

Zojuist wordt meegedeeld dat het aantal geuzen niet zo hoog is als eerst werd gedacht. Deskundigen schatten het aantal op 150. Wel is vast komen te staan dat de commandant Marinus Brant is. Verder zouden 10 Gorkummers aan boord van de schepen zijn. Zoals bekend zijn na de beeldenstorm van 1566 en de komst van Alva een aantal protestantse inwoners van Gorkum gevlucht. Het bericht dat een aantal van hen mogelijk op de schepen aanwezig is heeft schrik bij de katholieken en vrolijkheid bij de protestanten in de stad veroorzaakt.

woensdag 25 juni 1572 10.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

TROEPEN NAAR GORKUM

Uit welingelichte kringen vernemen wij dat Caspar Turck, de drossaart van Gorkum, zijn zoon zojuist naar Utrecht heeft gestuurd. Daar bevindt zich de bevelhebber van het Spaanse leger in het noorden Bossu, met een grote troepenmacht. Caspar Turck vraagt om de snelle komst van Spaanse soldaten naar Gorkum. De 30 manschappen in de Blauwe Toren zijn niet genoeg om de geuzen te verjagen.

Door dit bericht is de spanning in Gorkum enorm gestegen. De protestanten zeggen dat je van de Spaanse troepen niets goeds kunt verwachten. Spaanse soldaten van Bossu werden enkele maanden geleden binnengelaten in Rotterdam. Veertig onschuldige burgers werden toen gedood, aldus de protestanten.

woensdag 25 juni 1572 11.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

POORTEN GESLOTEN

De vroedschap maakt zojuist bekend dat de poorten van de stad vandaag gesloten zullen blijven. Zolang er geen verandering optreedt blijft deze maatregel gelden. Niemand mag de stad in of uit. Ook de poort aan de landkant, de Arkelpoort, blijft dicht.

De poortwachters klagen dat veel katholieke burgers komen vragen of ze toch de stad mogen verlaten. Een geïrriteerde poortwachter: 'Dat gezeur van die katholieken. Laten ze gewoon de vroedschap gehoorzamen. Die weet wat goed is.'

woensdag 25 juni 1572 12.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

Vanmorgen is in alle vroegte een boodschapper bij het legerkamp van Willem van Oranje in Duitsland aangekomen. De adjudant van Willem heeft, na in grote lijnen op de hoogte te zijn gesteld van de inhoud van het bericht, de Prins gewekt.

Leden van het gevolg van de Prins die bij de ontmoeting van koerier en Prins aanwezig waren meldten later dat Willem verheugd reageerde. Uit een bekendmaking onder de soldaten bleek dat de koerier de inname van de stad Dordrecht door de geuzen gemeld had. De stemming onder de troepen steeg merkbaar. Met name toen ter gelegenheid van het heugelijke feit een extra rantsoen brandewijn werd uitgedeeld. De Prins verklaarde toen hij door ons om commentaar werd verzocht: 'Dit is een goed bericht. Bovendien komt het nogal onverwacht. De geuzen zijn een strijdmacht waar nog veel van te verwachten is.'

Op onze vraag of een en ander nog verandering teweeg zou brengen in zijn eigen plannen zei Prins Willem: 'Het is nu nog te vroeg om daarop commentaar te geven. Eerst wil ik met mijn raadgevers overleggen. Voor het overige doe ik er het zwijgen toe,' aldus de Prins die zijn bijnaam 'de Zwijger' hiermee weer eens eer aandeed.

woensdag 25 juni 1572 12.30 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

PASTOORS NAAR DE BLAUWE TOREN

De twee pastoors van Gorkum, Lenaert Vechel en Claes Poppel hebben hun hui-

OPDRACHT VAN DE HOOFDREDACTEUR

Aanhangers van de geuzen hebben vandaag de prent 'Wreetheyt tot Rotterdam' in Gorkum verspreid. Deze prent moet geplaatst worden; zet de bijgaande tekst in begrijpelijk Nederlands om en ga in het hoofdredactioneel commentaar op deze prent in.

Jan Donsbacht

zen verlaten. Ze zijn naar het kasteel de Blauwe Toren gegaan.

Omwonenden beweren dat de pastoors opvallend veel bagage bij zich hadden toen ze zich meldden bij het kasteel. Het gerucht gaat dat ze de kerkelijke schatten, zoals kostbare misgewaden, gouden en zilveren kelken en kandelaars bij zich hadden.

De verhuizing van de pastoors heeft de schrik onder de katholieken enorm vergroot. Een aantal van hen heeft zich reeds bij de Blauwe Toren gemeld. Verwacht wordt dat anderen spoedig zullen volgen.

woensdag 25 juni 1572 17.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

ANGST IN HET KLOOSTER

Nu de geuzen de stad genaderd zijn heersen angst en verwarring in het klooster der minderbroeders. Gardiaan Pieck lijkt zowat de enige die zijn kalmte bewaart. Wij waren getuige van een gesprek dat Rutger Estius, de neef van Pieck, met zijn oom had.

Estius: 'Waarde oom, verlaat u toch het klooster en de stad Gorkum. Er dreigt enorm gevaar voor u. Nu kan het nog.'

Pieck: 'Rutger, ik kan echt niet doen wat je vraagt. Bovendien wil ik ook niet. Ik kan toch niet mijn 17 broeders in de steek laten? Ik heb van God de taak gekregen zo goed mogelijk voor ze te zorgen.'

Estius: 'Maar oom, de geuzen liggen voor de stad. Wie weet komen ze snel binnen de muren. Ik vrees voor uw leven. Ga naar Nijmegen!'

Pieck: 'Maak je geen zorgen om mij. Vertrouw op God. Bid tot hem. Ik kan en mag mijn kudde niet in de steek laten.'

Estius: 'Weet u dat ze Wenzel Berchmans, bijgenaamd het Zwartje van Gorkum, aan boord van een van de schepen hebben gezien? U heeft toch ook wel gehoord wat die op zijn geweten heeft? Hij heeft uw oude schoolkameeraad Aart Cnobbout gevangen genomen. Aan boord van een geuzenschip is hij geslagen. Ze hebben hem zijn neus en oren afgesneden. Toen is hij door Zwartje aan de mast gehangen. Uiteindelijk hebben ze Aart met brandende pek vermoord!'

Pieck: 'Vreselijk Rutger, verschrikkelijk.'

Estius: 'En waarom hebben ze dat gedaan oom? Omdat Aart een goed katholiek was. Hij bleef zijn geloof trouw. Wat zullen ze niet met u doen als ze u in handen krijgen? In Alkmaar schijnen ze het hele minderbroedersklooster te hebben uitgemoord.'

Het blijft even stil in de sombere kamer van de gardiaan. Maar dan schudt hij zijn hoofd. Er blinken tranen in zijn ogen.

Pieck: 'Waarde neef, ik ben geroerd door je bezorgdheid. Maar mijn besluit staat vast. Ik blijf bij mijn broeders. Dring niet langer aan. Ik vertrouw op God.'

woensdag 25 juni 1572 19.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

VERDEELDE STAD

Gorkum is in rep en roer. Op het marktplein staan veel schutters om de orde te handhaven. Er is ook onenigheid onder de schutters. Wat zullen ze doen? De stad verdedigen of de geuzen binnenlaten?

Als ze de stad verdedigen komen de Spaanse soldaten. Daar zit niemand op te wachten want die kunnen ook verschrikkelijk te keer gaan. Dat schijnt te komen omdat ze te weinig krijgen uitbetaald. En dan gaan ze het wel halen bij de burgers, door te plunderen. Maar de meeste schutters zitten nu ook niet direct te wachten op de geuzen.

Het volk dat om de schutters heen staat lijkt meer voor de geuzen te kiezen. 'Wij hebben niets te verliezen' roept een werkloze bierbrouwersknecht, 'misschien kunnen de geuzen ervoor zorgen dat de broodprijs eens wat omlaag gaat.'

Ook de pastoors van Gorkum, Lenaert van Vechel en Nicolaas Poppel, lopen over het plein. Zij proberen de mensen over te halen de stad te verdedigen. 'Geloof ze niet! Het zijn ketters. Ze staan aan de kant van de duivel. Verdedig het ware geloof. God is aan onze kant, samen met de heiligen en de Paus,' aldus een geëmotioneerde pastoor Poppel.

Sommige omstanders lachen hem uit. 'Stelletje papen! Jullie zitten toch al goed in het kasteel. Ga daar maar naar toe. De geuzen zullen jullie wel een kopje kleiner maken. Ha-ha!'

OPDRACHT VAN DE HOOFDREDACTEUR

De lezers willen weten wat nu precies de militaire situatie is. Leg hen dat uit door middel van het kaartje dat vanmorgen op jullie bureau is gelegd. Geef elke groep van 250 soldaten aan door middel van een kleine stip en elke groep van 5000 soldaten door middel van een grote stip. Geef elk leger een eigen kleur.

De situatie is als volgt: de geuzen hebben 1250 man en zitten in Den Briel, Vlissingen, Enkhuizen, Dordrecht en om Gorkum.

Alva heeft 70.000 man en zit in Vlaanderen en Brabant. Willem van Oranje heeft 20.000 man en zit in Duitsland ter hoogte van Roermond. Bossu zit met 1000 Spaanse soldaten in Utrecht.

Lenaert van Vechel

Telexberichten voor de tweede Gorkumkrant

Wat er de vorige dag gebeurde

Woensdag om 9.00 uur verscheen er een geuzenvloot van 13 schepen en 150 man voor de poorten van Gorkum. De vloot werd al verwacht, omdat de geuzen daags tevoren Dordrecht ingenomen hadden.

Voor de katholieke burgers werden erg angstig. Verschillende rijke burgers vluchtten met hun spullen naar het sterke kasteel De Blauwe Toren. Dat ligt aan de rand van de stad, net buiten de muren. Het wordt bewoond door de drossaart. Ook de katholieke geestelijken waren bang. Die angst werd nog versterkt door het feit dat er onder de geuzen gevluchte Gorkummers waren. In 1568 waren die voor de Inquisitie naar het buitenland gevlucht. Die zouden nu zeker bloedig wraak willen nemen.

Het hoofd van het klooster, gardiaan Nicolaas Pieck, hield echter het hoofd koel en weigerde te vluchten. De twee pastoors van de stad riepen de bevolking op trouw te blijven aan het katholieke geloof en de koning.

Het is duidelijk dat een groot deel van het gewone volk aan de kant van de geuzen staat. De schutterij en de vroedschap wachten af. Ze hebben de poorten gesloten, zodat niemand de stad nog in of uit kan. De spanning is nog verscherpt doordat Caspar Turck aan de Spaanse legeraanvoerder Bossu in Utrecht om troepenversterking heeft gevraagd.

donderdag 26 juni 1572 10.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

GESPREK AAN DE MUUR

De situatie bij de muren van Gorkum blijft verward. De geuzenhoofdman Marinus Brant probeert al urenlang de bevolking van Gorkum over te halen de poorten van de stad voor hem en zijn mannen te openen. Het toegestroomde volk luistert nieuwsgierig naar hem. Honderden burgers hangen over de muur en bespreken met elkaar wat Brant hen allemaal te zeggen heeft.

Hier volgt een woordelijk verslag van

een gesprek dat we zojuist met Marinus Brant voerden. Brant is al hees van het schreeuwen. Hij durft niet al te dicht onder de muur te komen.

'Waarom denkt u dat de burgers van Gorkum de poorten voor de geuzen zullen openen?'

Brant: 'Wij bieden de inwoners van Gorkum vrijheid van godsdienst aan. De katholieken zullen we geen haar krenken. We zullen niets van hen afpakken. Waarom doen die pastoors en kloosterlingen zo paniekerig? We hebben ze in Dordrecht toch ook met rust gelaten?' 'Wat heeft u de burgers van Gorkum nog meer te bieden? De protestanten worden de laatste tijd toch al redelijk met rust gelaten?'

Brant: 'Wat dacht u van de afschaffing van de Tiende Penning, de gehate belasting van Alva, de bloedhond van koning Philips... (mompelend) moge hij branden in de hel... We hebben graan bij ons. We weten dat de Gorkummers veel te hoge prijzen voor hun meel betalen. Wij bieden ze graan aan voor de helft van de prijs!'

'Hoe bent u aan het graan gekomen? In de stad gaat het verhaal dat u het gestolen hebt.'

Brant: 'Dat we het gestolen zouden hebben is een leugen die zeker door de papen is verspreid. Wij geuzen kopen ons voedsel, we doen niemand kwaad, we zijn trouw aan de Prins van Oranje en de Koning. Wij strijden voor lage belastingen, lage prijzen van levensmiddelen en vrijheid van godsdienstuitoefening. Weg met Alva, weg met de Raad van Beroerten, leve de Prins!'

donderdag 26 juni 1572 10.30 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

Zojuist is vernomen dat de monniken van Nicolaas Pieck hun klooster verlaten hebben. Zij hebben zich bij Caspar Turck en de pastoors in het kasteel gevoegd. Geruchten gaan dat ze kostbaarheden uit het klooster hebben meegenomen. Ook stromen er nog altijd rijke katholieke burgers naar het kasteel toe. Waarschijnlijk hebben ze alle hoop op verdediging van de stad opgegeven. Ze vertrouwen er nu op dat Cas-

Geuzenschepen bij de stadsmuur.

par Turck met zijn twintig soldaten het kasteel zal verdedigen.

Er staan veel burgers bij de ingang van de Blauwe Toren te kijken wie er naar binnen gaan. Scheldpartijen zijn dan ook niet van de lucht. Vooral toen Pieck en zijn monniken verschenen dreigde er een handgemeen.

donderdag 26 juni 1572 11.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 gesprek met Pieter van Duinen, havenarbeider te Gorkum

Mag ik u eens vragen, bent u bang voor de geuzen?

Van Duinen: 'Als ik een vurige katholiek was zou ik wel bang zijn, maar dat is niet zo. Wat de geuzen zeggen dat klinkt mij wel goed in de oren. Afschaffing van de Tiende Penning, lage prijzen en goedkoop brood. Weet u, ik heb thuis een vrouw en zes kinderen. Ik weet de laatste tijd niet hoe ik ze te eten moet geven. Zolang de stadspoorten dicht zijn wordt er niet gehandeld en ben ik werkloos. Van mij mogen ze binnenkomen.'

Maar de katholieke geestelijkheid heeft toch wel reden tot vrees?

Van Duinen: 'Nou, ze hebben het er zelf naar gemaakt. De pastoor heeft nooit gebrek aan eten. Geld oppotten, dat kunnen ze. Ze doen zich heilig voor, maar dat is volgens mij allemaal schijn.'

Bent u protestant?

Van Duinen: 'Dat ook niet. Maar ik vind wel dat de geuzen het geloof serieus nemen. Die hebben er heel wat voor over! Verschillende van hen hebben na de beeldenstorm vrouw en kinderen moeten achterlaten. Ik heb wel bewondering voor ze.'

donderdag 26 juni 1572 13.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

STEENVOORDE

In het Vlaamse Steenvoorde is het vannacht tot ongeregeligheden gekomen. Het bericht dat Dordrecht in handen van de geuzen gevallen is, zette een aantal calvinistische activisten aan tot bestorming van het stadhuis. Daar stuitten ze echter op Spaanse troepen, die onmiddellijk de hulp inriepen van manschappen uit de omgeving. In de daaropvolgende strijd, gingen enkele huizen in vlammen op en raakte een tiental Spaanse soldaten gewond. Het werd de calvinisten echter al snel duidelijk dat ze de stad niet in handen konden krijgen en ze maakten zich dan ook spoedig uit de voeten. De hele

nacht daarna bleef het echter onrustig doordat sympathisanten van de calvinisten zich bleven roeren. Onder de sympathisanten werden enkele arrestaties verricht, maar de harde kern van de calvinisten bleef onvindbaar.

De adjudant van Alva reageerde nauwelijks verbaasd op het bericht van de rellen. 'Steenvoorde staat al langer bekend als een haard van onrust. Het is een plaats met veel werkloze textielarbeiders en met een lange geschiedenis van oproer. Ik herinner u eraan dat de beeldenstorm in Steenvoorde begonnen is. Sindsdien heeft de Inquisitie de orde wel hersteld, maar het calvinisme schijnt er een onuitroeibaar kwaad te zijn. De gebeurtenissen van vannacht bewijzen dat het vuur van rebellie ieder ogenblik weer kan opblaaien. De aanwezigheid van onze hard optredende soldaten blijft een vereiste,' aldus de woordvoerder van Alva.

donderdag 26 juni 1572 14.30 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

GEUZEN IN DE STAD

De geuzen zijn in Gorkum. Vanmiddag om twee uur openden de burgers de poorten van de stad. Meteen traden Marinus Brant en zijn mannen binnen, onder luid gejuich van de bevolking.

In de voorgaande uren was de stemming steeds meer ten gunste van de geuzen gekeerd. Vooral het gerucht dat de Spaanse troepen van Bossu de stad zouden naderen, deed de stemming omslaan. Met name de angst voor een herhaling van de moord te Rotterdam, speelde hierbij een grote rol.

Onder indruk van deze geruchten, werd de roep om de poorten voor de geuzen te openen steeds sterker. Het stadsbestuur probeerde de gemoederen tot bedaren te brengen. Volgens de bestuurders was het dom om de geuzen zomaar binnen te laten. Er moesten volgens hen minstens afspraken gemaakt worden om geweld en plunderingen te voorkomen. Maar de gemoederen van de bevolking waren zo verhit dat er naar hen niet geluisterd werd. Ook de schutterij, die nog lange tijd een afwachtende houding aangenomen had, was nu duidelijk op de hand van de geuzen gekomen. Omdat daardoor de verdediging van de stad wegviel, was er geen andere keus dan de poorten te openen.

Zo traden om twee uur precies onder luid gejuich Marinus Brant en zijn mannen de stad binnen. De stemming zat er meteen goed in toen het lied 'In naam van Oranje, doe open de poort' aangeheven werd. Het viel echter ook

Gewonde soldaat.

OPDRACHT VAN DE HOOFDREDACTEUR

Het is wel duidelijk dat de houding van de schutterij van beslissende betekenis is geweest. Als die de poorten had willen verdedigen, was er geen geus ingekomen.

Misschien had er dan later een veldslag buiten de poorten plaatsgevonden tussen de geuzen en de Spanjaarden van Bossu en misschien was Gorkum dan nooit door de geuzen bezet.

Ik wil nu weten wat de schutterij tot haar houding gebracht heeft. Dachten de schutters dat de geuzen de stad toch wel weer zouden verlaten en dat de Spanjaarden zouden blijven?

Dachten ze dat de geuzen geen en de Spanjaarden wel een slachting onder de Gorkumse burgers zouden aanrichten?

Hebben ze zich laten beïnvloeden door de stemming onder de bevolking?

Waren ze bang om te vechten? Wat vinden ze van mijn veronderstelling van een slag tussen geuzen en Spanjaarden buiten onze stad?

Probeer door een interview met een paar schutters achter het antwoord op deze vragen te komen.

Iedereen haast zich naar het marktplein.

op dat een groot aantal burgers stilzwijgend toekeek. Anderen waren al naar huis vertrokken vol bange voorvoelens.

donderdag 26 juni 1572 16.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

EED OP HET MARKTPLEIN

Hedenmiddag heeft de geuzenleider, Marinus Brant, duidelijk gemaakt dat hij de nieuwe baas is in de stad. Direct nadat hij de stad binnengekomen was, riep een luid klokkengelui de burgers op het marktplein bijeen. Daar hield hij een toespraak. Hij gaf de koning en de katholieken de schuld van de ellende in het land. Hij eindigde met het verzoek aan alle burgers hun hoeden en petten in de lucht te steken. Terwijl honderden hoofddeksels omhoog geheven werden sprak hij: 'Zo zweren wij dan dat wij trouw zullen zijn aan Prins Willem van Oranje en aan het Heilige Evangelie, en dat wij de dwingeland Alva en al zijn helpers dapper zullen weerstaan. Leve Oranje, leve het Vaderland, leve de Geuzen!'

En meteen viel het volk — sommigen waren toen al stomdronken —, in met een massaal: 'Leve de Geuzen!'

donderdag 26 juni 1572 17.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

TURCK BESCHIET MARKTPLEIN

Zojuist is gebleken dat niet alle Gorkummers trouw aan de geuzen gezworen hebben. Want Caspar Turck heeft laten weten dat hij de stad nog niet opgegeven heeft. Terwijl het volk en de geuzen nog op het marktplein verzameld waren, beschoot hij het plein vanuit het kasteel met twee grote loden kogels. De massa schoot verschrikt uiteen, maar gelukkig vielen er geen slachtoffers.

De woede van de verzamelde burgers was groot. 'Echt een papenstreek,' werd er geroepen. 'Dood aan de drossaart en zijn mannen.'

Moeders zochten hun kinderen en trokken ze mee naar huis.

Enkele geuzen riepen meteen: 'Dit is oorlog!' Maar Brant verklaarde dat hij eerst nog met Turck wilde onderhandelen.

donderdag 26 juni 1572 18.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

GESPREK MET EEN GEWONE GEUS

Wie zijn de geuzen? Wat zijn zij van plan? Zijn de gruwelverhalen die de priesters over de geuzen vertellen allemaal waar?

Met deze vragen wilden we commandant Brant benaderen. Hij had het helaas te druk. Daarom spraken we met een gewone geuzensoldaat, Jelmer Bantega.

Waar kom je vandaan?

Bantega: 'Uit Friesland, maar ik ben drie jaar geleden voor Alva gevlucht naar het buitenland. Op 1 april ben ik met de geuzen teruggekeerd naar de Nederlanden.'

Waarom ben je eigenlijk geus geworden?

Bantega: 'Om voor de ware godsdienst van de protestanten te vechten. En om wraak te nemen op de Spanjaarden.'

Waarom wil je wraak nemen?

Bantega: 'Ik was een eenvoudige timmerman en voelde me aangetrokken tot het nieuwe geloof. Daarom deed ik mee met de beeldenstorm. Toen daarna de Spanjaarden kwamen hebben ze verschillende van mijn kameraden gedood. Ik kon nog net op tijd vluchten. Later hoorde ik dat ze mijn werkplaats in brand gestoken hadden. De schoffen!'

Men zegt dat de geuzen zelf ook moorden plegen en wreedheden begaan.

Bantega: 'Echte geuzen doen dat niet. Helaas zitten er een stel piraten en boeven op onze schepen. Hen is het eigenlijk alleen om de buit te doen. Echte geuzen gaat het om de vrijheid. Voor de strijd hebben we natuurlijk wel geld en schepen nodig. En dat halen we bij rijke katholieken.'

Je zult wel veel meegemaakt hebben?

Bantega: 'Man, het is een wonder dat ik nog leef!'

(Hier aarzelt Jelmer Bantega even. Zijn lippen beginnen te trillen. Zijn ogen worden vochtig.) 'Ik ben bij het gevecht in het Vlie geweest. Van de winter zaten we daar vast in het ijs. Toen kwamen de Spanjaarden. We vochten als leeuwen. Toch verloren we. Dertien van onze mannen werden gedood. Toen hebben ze...'

Wat, Jelmer?

'...die beesten... Ze hebben ons naar Groningen vervoerd. Daar werden we gedwongen op het marktplein rond te lopen. We werden bespot en bespuugd. Maar het ergste... het ergste was...' (nu huilt hij) 'we moesten met de afgehakte hoofden van onze vrienden in onze

Deel van kasteel 'De Blauwe Toren'.

handen rondlopen... Ik ben de enige die het heeft overleefd.'

donderdag 26 juni 1572 20.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

BRIEF AAN CASPAR TURCK
GEBRACHT

De geuzen hebben zich naar de 'Blauwe Toren' begeven, waar Turck, de monniken en enkele katholieke burgers zich verschansen.

Direct nadat Turck het marktplein beschoten had, zond Brant een boodschapper met een brief naar het kasteel. Maar Turck wilde hem niet binnenlaten. Daarom leest een boodschapper nu, te midden van het verzameld volk, de brief onder de toren voor. Hij roept: 'Edele Caspar Turck. Als u het kasteel aan de Prins overgeeft, zullen de burgers en de priesters die bij u zijn worden vrijgelaten. Er zal hen geen haar gekrenkt worden, en van hun bezit zullen wij afblijven. Dat beloof ik u plechtig. Getekend, Marinus Brant.'

Enige tijd is het stil. Dan klinkt het luid: 'Nooit zullen wij ons overgeven. We buigen niet voor de goddeloze opstand tegen de Koning en het Heilig Geloof. Liever sterven wij dan onze kerk te verloochenen.'

Een kwaadaardig gemompel komt als antwoord uit de kelen der geuzen. Dat belooft niet veel goeds.

donderdag 26 juni 1572 22.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

BELEGERING VAN HET KASTEEL

Ik sta op de stadsmuur en heb een goed uitzicht op de gebeurtenissen. Vanavond vanaf acht uur is de belegering van de Blauwe Toren begonnen. De Blauwe Toren bestaat uit een kasteel, een plein en twee grachten.

Drossaart Turck heeft zijn manschappen op de muur gezet. De geuzenleider Brant heeft een aantal kanonnen laten aanslepen. De kanonnen schieten onophoudelijk tegen de verdedigingsmuren van het kasteel. Maar de soldaten van Turck houden stand. Toch zie ik, dat er al enige geuzen in geslaagd zijn om tot bij de poort van het kasteel te komen. Met roeiboten zijn ze de gracht overgestoken. Ik zie nu vuur bij het poortgebouw. Ik denk dat de geuzen proberen de poort in brand te steken. De toestand in het kasteel is verward. De soldaten vluchten van de muur naar het plein. Ze dragen twee gewonden met zich mee. Een soldaat is

door zijn enkel geschoten en de ander is aan zijn rechterhand gewond.

Omdat de grote poort nu verlaten is kunnen de geuzen hem ongehinderd bestormen. De poort bezwijkt en de geuzen rennen het plein op. De poort van het kasteel zelf wordt net op tijd dichtgetrokken. De geuzen brengen hun kanonnen mee naar het plein en beschieten de toren.

Het is nu bijna middernacht en te donker om nog iets te zien. Ik stop nu met mijn verslag, want de strijd zal nog wel een flinke tijd duren. Het is namelijk een enorm sterke vesting, die bijna niet te veroveren valt.

donderdag 26 juni 1572 24.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

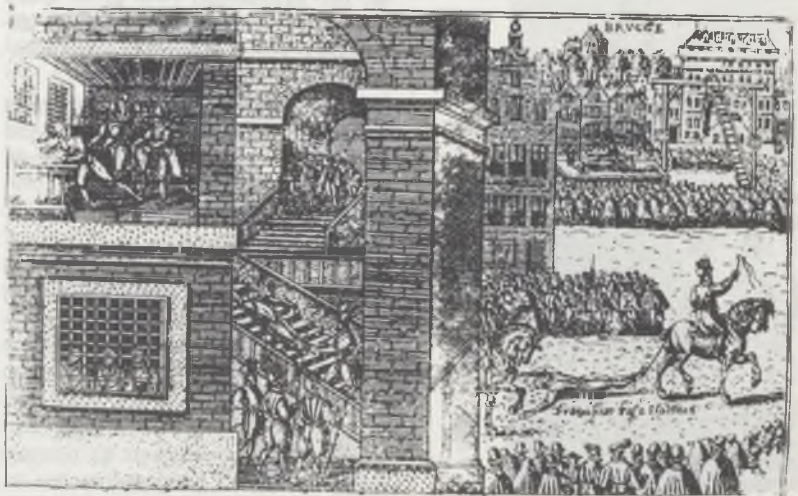
BOSSU TERUG IN UTRECHT

De bewoners van de stad Utrecht zagen zojuist tot hun verbazing de tweehonderd Spaanse manschappen terugkeren, die vanmorgen naar Gorkum vertrokken waren. De troepen zijn niet verder gekomen dan het dorpje Arkel, dat vlak bij Gorkum ligt. Daar hoorden ze om drie uur dat de Gorkumers de geuzen binnen gelaten hadden. Daarop werd direct besloten de aftocht te blazen; de mars van 35 km was voor niets geweest. Een half uur geleden keerden de troepen vermoeid en geïrriteerd terug.

Aanvoerder Bossu reageerde, om commentaar gevraagd, woedend: 'In dit verschrikkelijke kikkerland kun je nooit wat afmaken. Vragen die lui ons om hulp, hebben ze ons binnen een dag al verraden! Lafaards zijn het. Klagen, dat kunnen ze! Maar ik zeg u, die Hollanders verdienen niet beter!'

OPDRACHT VAN DE
HOOFDREDACTEUR

Bij dit laatste telexbericht vraag ik me af of de situatie voor de lezers wel helder is. Daarom moet je er een kaart van maken. Jullie hebben al een foto van het kasteel. Maak daar nu twee plattegronden van. Geef op de ene de situatie weer aan het begin van de strijd en op de andere de situatie zoals die was op het moment dat de verslaggever zijn bericht staakt.

De Spanjaarden houden huis in een ingenomen stad.

Telexberichten voor de derde Gorkumkrant

Wat er de twee vorige dagen gebeurde

Op woensdag 25 juni verscheen een geuzenvloot voor Gorkum. Die werd eigenlijk al verwacht omdat de geuzen kort tevoren Dordrecht hadden ingenomen. Katholieke burgers van Gorkum werden bang en enkele rijke families vluchtten in de Blauwe Toren vlak buiten de muren van de stad.

Daar woont de vertegenwoordiger van koning Filips II, drossaart Caspar Turck. De twee pastoors van Gorkum deden moeite om de bevolking op te roepen de stad te verdedigen, maar veel gewone burgers stonden sympathiek ten opzichte van de geuzen. De schutterij en de vroedschap wachtten af. Caspar Turck vroeg om troepenversterking in Utrecht aan de daar gelegerde aanvoerder van de Spaanse troepen, Bossu.

De donderdag, 26 juni, begon met discussies onder de Gorkumse bevolking en met onderhandelingen tussen de Gorkummers en de geuzen. Die stonden nog steeds buiten de poorten. De geuzenleider Brant beloofde de katholieken met rust te laten, ook de priesters en de monniken van het klooster. Maar dan moesten de Gorkummers wel gewoon de poorten voor hem en zijn mannen openen. Verder beloofde Brant om de gehate Tiende Penning af te schaffen en om voor goedkoop graan te zorgen.

In de loop van de ochtend werd de stemming steeds meer pro-geus. Daarom verlieten de monniken onder leiding van hun gardiaan Nicolaas Pieck het klooster en vluchtten naar de Blauwe Toren. Om 14.00 uur werd bekend dat Bossu troepen naar Gorkum stuurde en toen besloot de schutterij om de geuzen binnen te laten. Het stadsbestuur was het er nog niet helemaal mee eens, maar men kon het toch niet meer tegenhouden.

Met groot gejuich werden de geuzen binnengehaald. Op het marktplein liet geuzenaanvoerder Brant de Gorkummers trouw zweren aan de Prins van Oranje en aan het protestantse geloof. Terwijl er nog steeds veel volk op het plein stond, vuurde Caspar Turck twee loden kanonskogels op het plein af. Dit

was het teken dat hij de geuzen de oorlog verklaarde. Marinus Brant stuurde toen een brief waarin hij aan alle bewoners van het kasteel De Blauwe Toren vrijlating aanbood als ze zich rustig zouden overgeven. Turck antwoordde daarop dat hij niet voor goddeloze opstandelingen zou wijken. Daarop begon de aanval van de geuzen op het kasteel. De strijd was om middernacht nog niet beslist...

vrijdag 27 juni 1572 02.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

OVERGAVE BLAUWE TOREN

Zojuist is bekend geworden dat drossaart Caspar Turck de Blauwe Toren heeft overgedragen aan Marinus Brant. Het staat vast dat de geuzen de toren niet stormenderhand veroverd hebben. Wat er precies is gebeurd is nog onduidelijk. De redenen voor Caspar Turck om zich over te geven zijn ook nog niet bekend gemaakt. Voorlopig wordt niemand tot de Blauwe Toren toegelaten. Wel stromen veel geuzen door de ingang naar binnen.

Nu het vuren is opgehouden komen ook Gorkumse burgers weer uit hun huizen. Met fakkels en lampen gewapend stromen ze naar het kasteel. Iedereen heeft wel een idee over wat er is gebeurd, maar niemand weet er het fijne van. Dat de toestand in het kasteel chaotisch is staat wel vast.

vrijdag 27 juni 1572 04.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

BLAUWE TOREN VEROVERD

De hele vorige avond heeft het kanonvuur gebulderd. Het zag er tot voor kort echter niet naar uit dat de geuzen succes boekten met hun beleg van de Blauwe Toren. Maar plotseling schalde de stem van Marinus Brant tegen de muren van de toren: 'Wanneer jullie je nu overgeven, wordt jullie leven gespaard en mogen jullie als vrije mensen uit het kasteel vertrekken!' Aanvoerder Caspar Turck had daar blijkbaar wel oren naar, want kort na midder-

nacht was de overgave een feit.

Op dit ogenblik sta ik in een van de grote kamers van het kasteel. Alle gevangen genomen bewoners van het kasteel zijn hier bijeengegredven. Wat hier nu gebeurt, staat toch wel lijnrecht tegenover de woorden van aanvoerder Brant. De geuzen storten zich op de gevangenen, op zoek naar geld en kostbaarheden. Burgers en monniken worden uitgeschud, geschopt en geslagen. Een van de woeste geuzen roept met bloeddorlopen ogen tegen Pieck: 'Ha, als jullie papen in onze schoenen zouden staan, zou je ons vast levend in het vuur gooien! Maar nu zijn de rollen omgedraaid, ha, ha!!'

vrijdag 27 juni 1572 06.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

**GESPREK MET LENAERT
 PASTOOR VECHEL**

Wat is uw eerste reactie op de overgave van de toren door Turck?

Vechel: 'Het is spijtig dat dit moest gebeuren. Ik ben bijzonder teleurgesteld in de burgers die in het kasteel aanwezig waren. Ik had verwacht dat zij meer tegenstand zouden bieden. Waarom zijn ze anders naar het kasteel gevlucht? Toch niet om zich bij de eerste slag of stoot over te geven? Nee, het gedrag van de burgers vind ik erg laf. Ze hadden beter in hun huizen in Gorkum kunnen blijven. Nu waren ze ons alleen tot last. Caspar Turck en zijn soldaten kan ik niets verwijten. Die hebben hun best gedaan.'

Gaat u weer terug naar de stad?

Vechel: 'Ik hoop dat de geuzen zich aan hun woord houden en ons laten gaan.'

Denkt u dat ze zich aan hun woord zullen houden?

Vechel: 'Ach, ik vertrouw op God. Met zijn hulp zullen we ook deze verschrikking wel doorstaan. Ik blijf in ieder geval pal staan voor mijn geloof en mijn katholieke stadgenoten!'

vrijdag 27 juni 1572 08.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

**CASPAR TURCK:
 IK HAD GEEN KEUS**

Nadat hij besprekingen heeft gevoerd met Brant, was drossaart Turck bereid antwoord te geven op onze vragen.

Waarom vocht u door?

Turck: 'Ik ben hier aangesteld door de Koning. En ik verdedig het kasteel omdat de geuzen tegen hem en het Hei-

lig Geloof in opstand zijn gekomen.'

Maar de geuzen hadden een overmacht?
Turck: 'Dat is waar. Zij hadden 150, wij 20 soldaten. Bovendien werden zij geholpen door de slechtste elementen uit het gepeupel. Maar ik wachtte op hulp van Bossu.'

Waarom heeft u toch de burcht overgedragen aan de geuzen?

Turck: 'Nou meneer, het was onmogelijk door te vechten. Veel burgers die hier naar toe gevlucht zijn, zijn angst-hazen. Zij zaten hier alleen maar te jammeren en te bibberen. Vooral het gekerm der vrouwen benam mij de moed. In die situatie was het echt niet mogelijk om met een handjevol mensen stand te houden. Toen Brant zijn belofte deed drongen alle burgers op overgave aan. Ik hoop dat Brant genoeg eergevoel heeft om zich aan zijn woord te houden. Maar hij is geen ridder en geen christen, dus ik vrees het ergste.'

vrijdag 27 juni 1572 15.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

BRAND IN VIANEN

In de nacht van 26 op 27 juni heeft een grote brand gewoed in Vianen. Een belangrijk deel van de stad is in as gelegd. Ongeveer 100 huizen zijn in vlammen opgegaan. Brandwachten en burgers hebben door snel en doortastend optreden kunnen voorkomen dat niet nog meer gebouwen verbrandden. Vele gezinnen zijn dakloos geworden. Vaak hebben deze mensen ook alles verloren wat ze bezaten. De meesten zijn ondergebracht bij familieleden in de stad of de omgeving.

Over de oorzaak van de brand tast men in het duister. Sommige burgers, waarvan gezegd wordt dat ze sympathiseren met de protestanten, geven de schuld aan de troepen van Bossu. Gisteren trokken deze namelijk door Vianen. Op weg naar de onrusthaarden bij Dordrecht en Gorkum. Andere burgers ontdekken dat de soldaten de brand hebben veroorzaakt. 'Ze hadden te veel haast. Ze hebben zich toch nauwelijks met de stad bemoeid,' zo werd er beweerd.

Het hoofd van de brandwacht vertelde dat het al de derde keer dit jaar was dat Vianen door een grote brand getroffen werd. Hij zei:

'Het wordt hoog tijd dat alle nieuwbouw van steen is in plaats van hout. Anders gaat Vianen straks helemaal in vlammen op. Er zijn toch genoeg voorbeelden van steden die helemaal in de as gelegd zijn. Dat komt allemaal door die houten huizen.'

Een hagepreek buiten de stad.

vrijdag 27 juni 1572 17.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

**GESPREK MET CORNELIS,
PROTESTANTS DOMINEE**

Het is vijf uur in de middag als ik herberg 'De Blauwe Pauw' betreed. Enige jaren terug kwamen in deze herberg de protestantse leiders vaak bijeen. Maar de dominee, Cornelis, vluchtte weg voor de Spaanse dreiging en de waard van de herberg werd opgehangen wegens ketterij. Nu is Cornelis met de geuzen teruggekomen. En meteen heeft hij weer zijn intrek genomen in 'De Blauwe Pauw'.

Op dit tijdstip treffen we er maar weinig mensen aan. Rond de twee grote eikenhouten tafels zitten alleen Cornelis, de visser Wouter Dirksz en twee geuzen. Ik een hoek ligt een boer te slapen. Enkele dagen geleden is hij naar de stad gekomen om varkens te verkopen. Maar door de gebeurtenissen met de geuzen kon hij de poort niet meer uit. Verder is de waard bezig met een grote pan die boven het vuur hangt. 'Vanavond eten we hutspot', zegt hij. 'Oranje boven!'

Ik vraag Cornelis wat er volgens hem nu met de monniken moet gebeuren.

'Dat gespuis?', zegt hij, 'dat moet hangen'.

Waarom?

'Het zijn allemaal bedriegers.'

Hoezo?

'Neem nou al die Heiligen. Dat is toch godslastering! Ze aanbidden mensen. Maar alle mensen zijn slecht. We moeten nooit vergeten dat we zondig zijn tegenover de grote God. Alleen dan kunnen we vergeving krijgen.'

Bent u daarom ook tegen beelden in de kerk?

'Natuurlijk. We moeten alleen voor God staan. Al die zogenaamde Heiligen kunnen ons niet helpen.'

Over de Bijbel heeft u ook een aparte mening.

'Tja, de katholieken kunnen niet in de Bijbel lezen omdat die in het latijn is. Maar de Bijbel is Gods woord. Daarom moet iedereen de Bijbel kunnen lezen in de eigen taal, elke dag.'

Maar hoe weet u dat allemaal zo zeker?

'Dat zal ik vertellen. Het is de zekerheid van het ware geloof, de zekerheid die ik put uit de Bijbel. Verder heeft u toch wel van Maarten Luther, van Zwingli en van Calvijn gehoord? Die leiden alle verdwaalde christenmensen weer terug naar het geloof dat Jezus ons heeft gegeven.'

vrijdag 27 juni 1572 18.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

VRIJLATING

Op dit moment vindt in Gorcum de vrijlating plaats van de gevangen katholieke burgers. Opgelucht stappen ze de kasteelpoort uit. Ze worden omhelsd door hun vrouwen, van wie er vele waren.

Naar verluidt hebben de geuzen losgeld ontvangen voor de vrijlating. Wat er met de geestelijken gaat gebeuren is nog niet bekend.

vrijdag 27 juni 1572 19.45 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

ALVA KWAAD

Voor de tweede keer in een week is het hof van de landvoogd in Brussel opgeschrikt door het verlies van een Hollandse stad. Was het eerst Dordrecht, nu is het Gorkum dat zijn poorten voor de geuzen heeft geopend.

De landvoogd, de hertog van Alva, is woedend. Tijdens een audiëntie sprak hij zo luid over deze nieuwe ontwikkeling dat alle aanwezigen hem konden horen. 'Het ergste is dat de geuzen, deze verraders en ketteren, de steden zonder strijd konden innemen. Als de stadsbestuurders al geen handjevol geuzen buiten de poorten kunnen houden, wat kunnen we straks dan wel niet verwachten als Willem van Oranje de Nederlanden binnenvalt? Ik zal dit verraad, deze lafheid, niet ongestraft laten. Ik zit nu nog vast in Vlaanderen, maar al heel snel zullen de Hollanders moeten boeten. Ik waarschuw alle andere Hollandse steden. Wees trouw aan uw koning, wees trouw aan het ware geloof. We hebben geen erbarmen met verraders en ketteren!'.

vrijdag 27 juni 1572 20.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

**GESPREK MET JOHANNES
SPLINTER, EX-GEVANGENE**

Meneer Splinter, wat is er vandaag allemaal met u gebeurd?

Splinter: 'Die duivelse geuzen, ze hadden beloofd dat we na de overgave van het kasteel naar huis mochten gaan. Maar mooi dat dat een hele tijd heeft geduurd. In plaats van vrijgelaten te worden, werd iedereen opgesloten. Mijn vrouw heeft nog voor Marinus Brant op de knieën gelegen om ons vrij te krijgen. Maar dat hielp niets. De geuzen wilden geld. En dat terwijl we in

het kasteel al van ons geld beroofd waren. Ik ben onder andere mijn gouden ring kwijt.'

Waarom hield Brant zich eigenlijk niet aan zijn woord?

Splinter: 'Dat heb ik me ook afgevraagd. Vanmiddag vroeg ik het hem, maar hij had alleen maar smoesjes. Hij zei, dat hij ons onmiddellijk vrij zou laten, als het kon. Maar hij had te maken met zijn manschappen en hij moest zogenaamd op orders uit Dordrecht wachten. Slap gepraat natuurlijk. Een man een man, een woord een woord, zeg ik altijd. Enfin, na een hele dag in onzekerheid te hebben verkeer, ben ik nu gelukkig toch vrij gelaten. Het heeft een bom duiten gekost, maar ja, ik leef.'

Zijn alle gevangenen weer op vrije voeten?

Splinter: 'Nee, alleen de burgers mochten vertrekken. De pastoors en monniken moesten blijven. Wat er met hen zal gebeuren weet alleen Onze Lieve Heer.'

Meneer Splinter, u zit in de vroedschap. Kan die niets doen?

Splinter: 'Momenteel niet. U ziet het aan mij, ik heb gevangen gezeten. De geuzen zijn gewapend en een deel van de schutterij staat aan hun kant, en de rest wacht af. Tegen zo'n overmacht van gewapende lieden kunnen we niets beginnen. En trad de vroedschap nu maar als één man op, maar dat is ook niet zo. Ook in onze kringen zitten nogal wat nieuwlichters.'

vrijdag 27 juni 1572 20.30 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

GEESTELIJKEN WEGGEVOERD NAAR KELDER

Uit betrouwbare bron vernemen wij dat de geestelijken uit het kasteel 'De Blauwe Toren' naar 'een smerige ondergrondse kelder' bij de stadsmuur zijn overgebracht. Daar worden ze nu gevangen gehouden. Het is nog niet bekend hoelang ze daar zullen zitten.

vrijdag 27 juni 1572 21.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

GEESTELIJKEN OP DE PROEF GESTELD

De gevangen genomen geestelijken zijn in de kelder bij de stadsmuur door de geuzen onder druk gezet. Naar wordt gemeld gebeurde dit niet door middel van lichamelijk geweld. De geuzen stelden de broeders op de proef door hen vlees aan te bieden. Zoals bekend heb-

ben de gevangenen al meer dan 24 uur geen eten meer gekregen. De broeders zijn voor de keuze gesteld: of op vrijdag vlees eten terwijl dat door de Rooms-Katholieke Kerk streng wordt verboden, of steeds meer honger lijden. Want vis, dat wel op vrijdag door de katholieken mag worden gegeten, of brood, dat boden de geuzen niet aan.

De bewaker van de kelder vertelde dat het zien en ruiken van het vlees de broeders deed watertanden. Maar niemand van hen heeft het voedsel aange-raakt behalve een. Deze minderbroeder, Pontus de Huyter, kon zich niet langer bedwingen. Hij nam een dampend stuk gebraden varkensvlees van de geuzen aan. Daarna probeerde hij zijn medebroeders over te halen ook toe te tasten.

Gardiaan Pieck heeft sussende woorden gesproken. Hij zei dat hij in ieder geval het gebod van de kerk zou opvolgen en leidde de andere broeders in een gebed om kracht.

De geuzen keken lachend en scheldend toe. 'Zie je wel, een echte smulpaap' werd er ondermeer geroepen, terwijl de etende broeder zo snel mogelijk het vlees naar binnen werkte.

zaterdag 28 juni 1572 00.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

GEUZEN VIEREN FEEST

De hele avond is het in de stad Gorkum onrustig geweest. De kroegen bij de Varkensmarkt en de Westwagenstraat zaten vol met geuzen. Ze dronken en zongen op de overwinning. Om 23.00 uur trok een troep dronken geuzen naar de kerker waar de gevangen geestelijken zitten. 'We gaan het geld en de schatten van de kerk halen' werd er geschreeuwd.

'We moeten terug hebben wat ze van het volk geroofd hebben.' Verschillende geuzen en enkele Gorkumse aanhangers verklaarden 'wel zin in een lolletje' te hebben.

De opgewonden menigte drong de kerker binnen. Broeders werden geschopt en geslagen. Gelach en gescheld vermengde zich met angst- en pijnkreten van gevangenen. Enkele broeders lagen geknield hardop te bidden.

Nicolaas Poppel, een Gorkumse pastoor, kreeg de loop van een pistool in zijn mond gestoken. 'Waar zijn je kostbaarheden, smerige dief!', werd hem toegeroepen.

'Ik heb helemaal geen geld en kostbaarheden. Niemand van de gevangenen bezit een cent. Jullie zijn aan het verkeerde adres. Geloof me! Ik zweer het bij de heilige Maria', stamelde de

OPDRACHT VAN DE HOOFDREDACTEUR

Het bericht dat de Gorkumse geestelijken in een kelder gevangen gehouden worden is zo belangrijk, dat er een reporter heen moet. Die reporter moet een sfeerreportage maken. Zaken die de lezers interesseren zijn:

- hoe gedragen de geuzen zich?
- hoe ziet de kelder er uit?
- hoe is de stemming onder de geestelijken?
- zijn ze bang om gepijnigd te worden?
- vertrouwen ze sterk op God bij het verdragen van alle beproevingen?
- denken ze snel weer vrij te komen?
- wat willen ze daarvoor doen?
- zullen ze hun geloof op willen geven of een leugen om bestwil vertellen?
- zijn ze bereid ten koste van het ergste de geuzen te weerstaan?
- hoe zit het precies met het vlees eten op vrijdag? Daarover staat toch niets in de bijbel?
- wat vinden de broeders van Pontus de Huyter, die wel vlees heeft gegeten?

Dat soort dingen, daar willen de lezers graag iets meer van weten. Je zult dus mensen moeten interviewen in de kelder. Ik verwacht een goede sfeerreportage, niet te lang, en vooral op tijd bij de opmaakredacteur.

Nicolaas Pieck

doodsbleke pastoor Poppel.

De geuzen werden door deze woorden zo kwaad dat ze hem een riem om zijn hals en benen bonden. Daarmee trokken ze Nicolaas Poppel enkele keren over de deur van de kerker omhoog. Tenslotte lieten ze hem kreunend en rochelend op de vloer vallen.

zaterdag 28 juni 1572 01.30 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

PIECK DOOD

De leider van de franciscaner monniken in Gorkum, Nicolaas Pieck, is overleden. Om ongeveer 01.00 uur deze nacht hebben de geuzen een eind aan zijn leven gemaakt. Zoals al eerder is gemeld hebben geuzen op allerlei manieren geprobeerd te weten te komen waar de gevangenen geld en kostbaarheden hadden verstopt. Uiteindelijk begonnen ze Pieck te ondervragen. De gardiaan bleef echter rustig en met zachte stem verklaren dat zijn klooster helemaal geen geld en kostbaarheden bezat. 'Sint Franciscus heeft ons verboden om rijkdommen te vergaren. We hebben de gelofte van armoede afgelegd,' zo verklaarde hij keer op keer. Maar hoe vaker hij dit zei, des te woedender werden de geuzen. 'Je liegt, je weet best waar je de schatten hebt verborgen! Het klooster barst van het geld!

Zeg op, anders zullen we je tong wel op een andere manier los maken.' Maar Pieck bleef rustig ontkennen er iets van te weten.

Toen knoopten enkele geuzen een touw om de nek van de gardiaan. Ze wierpen het touw over de deur en trokken Pieck verschillende keren omhoog. Omdat de gardiaan een nogal stevig postuur heeft waren er wel drie geuzen aan het hijsen.

De andere gevangenen keken vol ontzetting toe. Er was doodsangst in hun ogen te lezen.

Na een poosje brak echter het touw waaraan Pieck hing. Hij stortte op de grond en bleef bewegingsloos liggen. De geuzen stormden naar hem toe, schudden en rukten aan het lichaam, maar er kwam geen teken van leven. Toen nam een van de geuzen een brandende kaars en stak die in de halfgeopende mond van Pieck. Een kreet van afschuw klonk uit de rijen van de gevangenen.

'Eens kijken of ie nu niet wakker wordt', brulde een geus. De geur van verschroeid vlees vulde de benauwde kelder. Maar Pieck kwam niet meer bij.

'Hij is dood', zei een van de minderbroeders. En alle gevangenen knielden neer. Sommigen huilden. Anderen begonnen hardop te bidden. Weer anderen keken alleen maar stil voor zich uit. De geuzen verlieten daarop de kelder.

De Hertog van Alva

Telexberichten voor de vierde Gorkumkrant

Wat er de voorgaande drie dagen gebeurde

Op woensdag 25 juni 1572 verscheen er een geuzenvloot met 150 soldaten voor de poorten van Gorkum. Ze kwamen de stad veroveren. De Gorkummers hadden echter hun poorten gesloten, zodat de geuzen er niet in konden. Achter hun muren overlegden de Gorkummers wat ze moesten doen. Velen van het gewone volk vonden dat de geuzen binnengelaten moesten worden. Vooral toen de geuzen vanachter de poorten riepen dat ze voor goedkoop graan en voor afschaffing van de tiende penning konden zorgen. De schutterij en het stadsbestuur wachtten af. Alleen de drossaart, Caspar Turck, liet vanuit zijn kasteel weten, dat hij zich tegen de geuzen zou blijven verzetten.

De volgende dag werd de stemming in Gorkum steeds gunstiger voor de geuzen. Toen bekend werd dat er Spaanse troepen op weg waren naar Gorkum, besloot de schutterij de poorten open te zetten. Onder luid geluich van de bevolking kwamen de geuzen binnen. Hun aanvoerder, Marinus Brant, liet op het marktplein een eed van trouw aan de Prins van Oranje afleggen. Niet alle Gorkumse burgers deden mee aan die eed. De monniken en de rijke katholieke burgers waren gevlucht naar het kasteel van Caspar Turck. Die schoot twee kogels op het marktplein af, ten teken dat hij de geuzen de oorlog verklaarde. Een belegering van het kasteel volgde.

In de nacht van vrijdag 27 juni werd het kasteel door de geuzen veroverd. Alle mannen die zich daar bevonden, werden gevangen gezet. Tegen de avond werden de katholieke burgers weer vrijgelaten, op drie na. Die drie werden ter dood veroordeeld omdat ze de geuzen uitgescholden hadden. Ook de katholieke geestelijken kwamen niet vrij. Die werden in een onderaardse kerker gestopt. Laat op de avond kwam een groepje dronken geuzen hen daar bezoeken. Ze werden geslagen en uitgescholden. Nicolaas Pieck werd zo zwaar mishandeld dat hij voor dood neerviel.

zaterdag 28 juni 1572 0.30 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

GEUZEN BEZOEKEN OPNIEUW GEESTELIJKEN

Vannacht hebben de geuzen de gevangen geestelijken grof mishandeld. Het schijnt dat vooral Wenzel Berchmans, bijgenaamd 'Zwartje', zich misdragen heeft. Zwartje was vroeger een berucht Gorkums straatfiguur. In 1567 is hij voor de inquisitie van Alva gevlucht. En nu is hij dus met de geuzen teruggekeerd. Hij is de leider van een groepje Gorkumse geuzen. Die zijn ook allemaal een paar jaar geleden voor de inquisitie gevlucht. Ze willen nu hun woede daarover koelen op de geestelijken. Welke wandaden ze precies begaan hebben is niet bekend. Er wordt gezegd dat ze de geestelijken de wangen hebben laten opblazen en hen vervolgens op de mond geslagen hebben. 'Het bloed spoot eruit en de tanden vlogen in het rond', zegt een ooggetuige die verder anoniem wil blijven.

zaterdag 28 juni 1572 5.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

PIECK NOG IN LEVEN

Nicolaas Pieck is niet dood, maar leeft! Zojuist gingen zijn beulen met een bijl de kerker in om zijn stoffelijke resten in mootjes te hakken. Maar een paar seconden later kwamen ze verschrikt weer naar buiten rennen. Ze snelden naar de stadspoort. Omdat die nog dicht was, maakten ze de poortwachter wakker. Daarna vluchtten ze naar hun schepen.

Zo is een eind gekomen aan een onrustige nacht. In het ochtendgloren ligt Gorkum er stil en verlaten bij. Alleen de vogels laten zich horen. Het lijkt of er niets aan de hand is.

zaterdag 28 juni 1572 10.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

GEUZEN: MISDADIGERS KLEIN GROEPJE

Zojuist kwamen een paar geuzen naar

OPDRACHT VAN DE HOOFDREDACTEUR

De geestelijken zijn dus mishandeld. We weten niet precies wat er gebeurd is. We weten ook niet hoe lang dit nog door zal gaan. Daarom moet er een interview komen met de betrokkenen. Je moet of Pieck interviewen, of Wenzel Berchmans.

Aan Pieck kun je vragen wat er precies met hem gebeurd is de vorige nacht, hoe hij dat ervaren heeft, wat de geuzen de afgelopen avond gedaan hebben, hoe de stemming onder de geestelijken is en hoe hij denkt dat het afloopt. Als je Berchmans interviewt kun je vragen waarom hij de geestelijken mishandelt, wat hij en zijn vrienden precies gedaan hebben en of ze er mee door gaan.

mij toe. Zij vertelden dat zij niets met de martelingen te maken wilden hebben. Frans de Slijper zei: 'Het is een stelletje dronkelappen die dat doen'.

'Is zoiets eerder gebeurd?'

'Van die lui hebben we al vaker last gehad. Het is een groot probleem. Ons avontuurlijke leven trekt ook schurken aan. Zulke lui geven ons een slechte naam. Maar ons gaat het alleen om het geloof en de vrijheid. En dat is niet alleen mijn mening. Zo denken we er bijna allemaal over', aldus Frans de Slijper.

Een andere geus zei nog: 'Zulke jongens zitten dagenlang op een schip. Ze vervelen zich en voelen zich ellendig, want ze kunnen nergens naar toe. Als ze dan in een stad komen gaan ze drinken en zich misdragen'.

zaterdag 28 juni 1572 11.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

POORTEN WEER OPEN

De commandant van de geuzen, Marinus Brant, laat weten dat vanaf maandag het gewone leven in Gorkum op gang kan komen. De scholen gaan weer beginnen, de schout houdt een rechtszitting en de poorten gaan open. De bewaking van de poorten, die sinds donderdag in handen van de geuzen is, wordt overgedragen aan de poortwachters. Alleen poortwachter Hendrik Wouterszn. wordt ontslagen, omdat hij een felle katholiek is. De opening van de poorten betekent dat boeren en handelaren weer gewoon de stad in en uit kunnen. Er hoeft dus geen voedseltekort te ontstaan. Wel zal aan degenen die de stad verlaten gevraagd worden wat ze gaan doen.

zaterdag 28 juni 1572 12.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

VROUWEN ZIEN HUN MANNEN WEER TERUG

Onder de geuzen die Gorkum bezet hebben, blijken ook enkele Gorkummers te zitten. Ze hebben vijf jaar geleden voor Alva moeten vluchten en zijn nu terug gekomen. Onder hen Pieter van Breda en Douwe Douweszn., die voor het eerst sinds jaren hun vrouwen terug zagen. We troffen hun vrouwen aan op straat.

Vraag: Maria Antoniusdr., jouw man Pieter is met de geuzen teruggekeerd.

Maria: 'Met die roversbende bedoel je, ja, ik heb het gehoord.'

Vraag: Maar je hebt hem nog niet ge-

zien?

Maria: 'Nee.'

Vraag: Waarom niet?

Maria: 'Wie denk je wel dat ik ben? Ik wil hem niet zien. Ik was blij dat hij vijf jaar geleden vertrok. Hij was toen al een protestantse ketter. Zelf de bijbel lezen, hij kan me wat! Hij wist alles beter dan meneer pastoor. Ja, hij weet het altijd beter, maar hij vergist zich toch mooi, die eigenwijze vent.'

Vraag: Ik begrijp dat jij gelovig katholiek blijft?

Maria: 'Met heel mijn hart. Ik blijf trouw aan de kerk van de paus en de heiligen, want die geven ons het voorbeeld van een goed en deugdzzaam leven. En als die het niet doen, dan hebben we altijd nog de Heilige Maagd. Die willen de geuzen afschaffen. Ja, kom! Ze kunnen me nog meer vertellen! De Heilige Maagd heeft ons altijd geholpen.'

Clara Douwesdr. is wel blij met de terugkomst van haar man.

Vraag: Heb jij je man al teruggezien Clara?

Clara: 'Ik wel. Toen de geuzenvloot voor de stad kwam liggen ben ik meteen op de muur gaan kijken of hij er bij was. En ja hoor, daar zag ik hem. Ik was zo blij. Vooral toen de poorten opengingen. Ik viel meteen in zijn armen. Eindelijk had ik hem weer terug.'

Vraag: Dus de afgelopen vijf jaar vielen niet mee?

Clara: 'Nee, ik stond er helemaal alleen voor. Het viel niet mee mijn vijf kinderen in leven te houden. En dan moest ik nog voortdurend naar de kerk, om te laten zien dat ik geen ketterse ideeën meer had. Maar in mijn hart ben ik altijd protestants gebleven.'

Vraag: Blijft je man bij de geuzen?

Clara: 'Dat hoop ik niet. Ik hoop dat hij weer bij me komt wonen. Maar ik ben bang dat hij verder wil vechten.'

zaterdag 28 juni 1572 12.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
van onze correspondent

LUMEY: DE STRIJD GAAT VOORT

'We zijn op de goede weg, maar er is nog veel te doen.' Dat waren de woorden waarmee Lumey gisteravond in Den Briel afscheid nam van zijn kapitein Jan Omal.

Omal werd door Lumey op pad gestuurd om het stadje Zaltbommel in Gelre te veroveren. Op de vraag of Lumey niet bang was op deze manier zijn krachten te veel te verdelen antwoordde hij: 'Ik ben helemaal niet bang. Bedenk dat we overal op geweldig veel steun van de bevolking kunnen rekenen. Ze

De markt, een slager en zijn klanten.

doen overal spontaan de poorten open. "In naam van Oranje, doe open de poort", dat is een leus die overal geweldig aanslaat', aldus geuzenhoofdman Lumey.

zaterdag 28 juni 1572 16.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

EXECUTIE OP HET MARKTPLEIN

Ik sta hier op het marktplein van Gorkum. Honderden mensen wachten op de executie van Theodorus Bommer, van zijn zoon Jacob en van Arnoldus de Koning. De executie zal om half vijf plaatsvinden. Maar al om half drie was het marktplein volgestroomd met volk. Er hangt een gespannen stemming. De meningen onder het volk zijn verdeeld. Sommige burgers zijn het ermee eens dat deze katholieken opgehangen worden. Anderen vinden dat dit een veel te zware straf is. De geuzen willen met deze executie laten zien dat met hen niet te spotten valt. Ze willen een voorbeeld stellen. Ze zeggen: 'Kijk, dit kan er gebeuren, als je je tegen ons verzet'. Zoals bekend hebben de drie veroordeelden de geuzen beledigd, toen die nog buiten de stadsmuren stonden. Ze hebben ze uitgescholden voor leugenaars en dieven. Ook hebben ze de bevolking gewaarschuwd voor de geuzen. 'Er zullen verschrikkelijke dingen gebeuren als jullie de stadspoorten open doen', riepen ze. De geuzen hebben dus besloten hen daarvoor te straffen. Marinus Brant heeft pastoor Vechel toestemming gegeven de mannen in hun laatste uur bij te staan. Daartoe is de pastoor tijdelijk vrijgelaten uit de kerk. Een katholiek die stond te kijken mompelde: 'Die ketters gunnen de mannen tenminste nog een biecht voor ze sterven'.

zaterdag 28 juni 1572 16.30 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

JACOB BOMMER OP HET NIPPERTJE ONTSNAPT

Hier volgt een rechtstreeks verslag van de executie van de drie Gorkumse burgers.

Op dit ogenblik naderen ze de galgen. Het publiek verdringt zich voor mijn neus, maar als ik op mijn tenen sta kan ik het allemaal net volgen. De drie mannen zien bleek. Vooral Jacob ziet er niet best uit, maar hij is dan ook nog maar een jongen. Nu stappen ze het schavot op. De beul komt er aan om hen de strop om hun hals te ... wat gebeurt er nu? Onder het publiek klinkt

geroezemoes. Er dringt zich een meisje naar voren, het schavot op. Het is geloof ik Maria, de dochter van de handelaar Dirk Adriaenszn. van Schoonhoven. Zo te zien huilt ze. Wat zegt ze? Wil ze trouwen met Jacob Bommer? Ja, warempel. Dat betekent dat Jacob gered is. Ja hoor, Marinus Brant geeft direct zijn toestemming. Ook de geuzenhoofdman heeft eerbied voor dit eeuwenoude gebruik. Als een vrouw voor de terechtstelling met de ter dood veroordeelde wil trouwen komt hij vrij.

Om mij heen zie ik mensen huilen van ontroering. Jacobs handen worden losgemaakt en hij valt Maria in de armen. Op het gezicht van de vader zie ik een glimlach. Maar de beul doet hem en Arnold de Koning de strop om. Het wordt nu heel stil op het plein ...

zaterdag 28 juni 1572 19.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

BISSCHOP SPREEKT SCHANDE VAN GEUZEN

Het bericht dat de Gorkumse geestelijken gevangen zitten, is inmiddels tot buiten de stad doorgedrongen. Dat bleek uit de woorden die onze Utrechtse correspondent uit de mond van de bisschop optekende: 'Het is een schande dat de vrome Pieck vastgehouden wordt. Die man heeft nog nooit een vlieg kwaad gedaan. Ik heb nog les aan hem gegeven in Leuven. Daarom doet mij dit allemaal extra pijn. De ketterse protestanten hebben hun ware gezicht weer eens laten zien: boeventronies', aldus de Utrechtse bisschop.

zaterdag 28 juni 1572 20.00 uur
HOLLANDS PERSBUREAU
 van onze correspondent

GEUZEN ATEN BIJ SCHOUT

Veel burgers van Gorkum hebben zich de laatste dagen afgevraagd waar de vroedschap gebleven is. De katholieken willen weten of het stadsbestuur niets kan doen tegen de mishandelingen van de geestelijken. Ook de protestanten verwonderen zich erover dat de vroedschap niets doet voor de katholieken. Ze vinden het best, maar ze begrijpen het niet. Want in de tijd van de inquisitie was de vroedschap wel erg op de hand van de katholieken. Toen stond ze vooraan om Alva te helpen bij het opsporen van protestanten.

De laatste dagen was het inderdaad opvallend stil rondom het stadhuis. De stadsbestuurders hielden hun mond

OPDRACHT VAN DE HOOFDREDACTEUR

Het bericht dat onze verslaggever om half vijf gestuurd heeft is een interessant verslag van de gebeurtenissen. Maar het zou nog interessanter zijn om te weten, hoe dat meisje, die Maria Dirksdr. alles gezien heeft. We hebben haar dagboek gekregen. Onder vrijdag 27 juni staat er: 'Vandaag ben ik heel erg geschrokken. De stadsomroeper maakte bekend dat mijn buurjongen Jacob en zijn vader samen met meneer de Coninck zullen worden opgehangen, morgen al. Ik heb er verschrikkelijk om moeten huilen. Wat moet ik doen? Kan ik die lieve Jacob redden?...

Hier houdt het dagboek op. Schrijf de rest van vrijdag 27 en zaterdag 28 juni erbij. Maak gebruik van het bericht van de verslaggever. Bedenk er een kop bij en plaats het in de krant.

De terechtstelling van Bommer en De Koning.

OPDRACHT VAN DE HOOFDREDACTEUR

Teken op het bijgevoegde kaartje de tocht die Jan Omal gaat ondernemen. Teken de twee steden in die Omal op weg naar Zaltbommel passeert.

en keken de kat uit de boom. Zojuist bereikte mij echter het bericht dat een van hen, Anthony Gerarduszn. Spronck, vanavond de geuzen bij zich thuis te eten gehad heeft. Ik had een kort gesprek met hem.

Veel katholieke burgers zijn boos op het stadsbestuur omdat het niets doet tegen het geuzengeweld. Wat moeten ze hier nu wel niet weer van denken?

Spronck: 'Dat ik de geuzen op het eten genodigd heb? Dat is juist om de geestelijken te helpen.'

Hoezo? Heeft u om de vrijlating van de geestelijken gevraagd?

Spronck: 'Nee, dat niet. Wat zou dat ook helpen? De geuzen vinden het veel te fijn dat ze de geestelijken nu eens kunnen pesten. Die luisteren heus niet naar mij.'

Maar u zou het toch aan Marinus Brant kunnen vragen? Hij is de baas van de geuzen hier. Hij is nu ook de baas in de stad. Maar dat kan niet zo blijven. Want

straks moet hij weer weg met zijn vloot om andere steden te veroveren. Dan is hij dus van het oude stadsbestuur, van u dus, afhankelijk dat Gorkum voor de geuzen blijft.

Spronck: 'Nou dat weet ik zo net nog niet. Als wij ons tegen hem verzetten dan zet hij ons misschien af. Dan benoemt hij een vroedschap die helemaal uit fanatieke protestanten bestaat. Dan kunnen de katholieke burgers van deze stad het helemaal wel vergeten. We moeten dus heel voorzichtig zijn.'

U doet dus niets voor de katholieke burgers?

Spronck: 'Jawel. Ik heb de geuzen toch te eten gehad?'

Noemt u dat iets doen?

Spronck: 'Zeker, dat is toch duidelijk? Zo zorg je voor een vriendschappelijke sfeer. Zo komen de geuzen niet in de verleiding om een protestants stadsbestuur te benoemen. Dat hebben we bereikt voor onze katholieke burgers.'

Wat er verder met de gevangenen gebeurde

We hebben de gebeurtenissen in Gorkum nu gevolgd tot 29 juni 1572. We zijn precies nagegaan wat er gebeurd is. Dat kostte veel tijd. Na 29 juni volgden er voor de gevangen geestelijken nog vele bange dagen. Wat er toen gebeurde zullen we wat sneller bekijken. We doen dat met behulp van een ooggetuige en een onderzoeker uit die tijd.

De onderzoeker heette Willem van Est, de ooggetuige Pontus de Huyter.

De tocht van de gevangenen

De toestand op de schepen was erg beoernd. Het stonk er en het was er benauwd. De gevangenen hadden alleen nog hun ondergoed aan. Ze kregen maar heel weinig te eten. Maar je kunt je voorstellen dat het ergste was dat ze niet wisten wat er zou gaan gebeuren.

In Dordrecht werden de bewoners van de stad uitgenodigd om de gevangenen te bekijken. Maar de Dordtenaren moesten eerst wat geld betalen. In de avond van 6 juli 1572 kwamen de gevangenen in Den Briel aan. Pas in de loop van de volgende dag werden ze van boord gehaald.

Het hoofd van alle geuzen, graaf Lu-

Een ooggetuige is iemand die vertelt of opschrijft wat hij of zij gezien heeft. Dat er van de Gorkumse gebeurtenissen een ooggetuigenverslag bestaat is heel belangrijk. Daardoor weten we wat er gebeurd is.

Natuurlijk moet je niet zo maar alles geloven wat een ooggetuige zegt of schrijft. Iedereen kan zich vergissen. Sommige ooggetuigen kunnen zelfs expres liegen. Dat is vooral het geval als de ooggetuige niet alleen heeft *gekeken*, maar ook heeft *meegedaan* in de gebeurtenissen.

Den Briel; linksboven het klooster dat in april 1572 verwoest werd, behalve een oude schuur.

De eerste dagen

Op maandag 30 juni 1572 gebeurde er niet veel bijzonders in Gorkum. Het leven kreeg weer zijn normale loop. Alleen waren er nog steeds geuzensoldaten in de stad. Een aantal van hen bezatte zich 's avonds, net als op de dagen ervoor. Daarna gingen ze naar de gevangenis om de geestelijken te pesten.

Op dinsdag 1 juli was Gorkum weer in rep en roer. Toen kwam de geuzenkapitein Jan Omal in Gorkum aan. Hij had van zijn hoofdmans Lumey de opdracht gekregen om Zaltbommel te veroveren. Hij ging naar Marinus Brant en vertelde van zijn opdracht. Na de verovering van Zaltbommel zou hij opnieuw in Gorkum langskomen om de geestelijken mee te nemen naar Den Briel.

Intussen was er een vergadering van het stadsbestuur. Een van de burgemeesters, François van Broeckhuysen, zei: *'Brant heeft bij de overgave van de Blauwe Toren beloofd, dat hij iedereen vrij zou laten. Maar de pastoors en de*

monniken zitten nog steeds gevangen. Nu komt er zelfs iemand om hen naar Den Briel weg te voeren. Ik vind dat dit niet mag gebeuren'.

In de raadsvergadering liep de discussie hoog op. Eerst leek het of het stadsbestuur het niet eens kon worden. Maar na veel gepraat kwam er een compromis, een tussenoplossing, tot stand. Besloten werd om een brief aan Willem van Oranje te sturen. Misschien heeft hij genoeg invloed op de geuzen om de gevangenen vrij te krijgen.

Maar voordat Gorkum antwoord van prins Willem kreeg, gebeurde er wat anders. Twee dagen nadat hij naar Zaltbommel vertrokken was, keerde Jan Omal alweer terug. Hij was woedend. Zijn aanval op Zaltbommel was mislukt. Hij werd door Spaanse troepen in de rug aangevallen en had daarbij maar liefst 60 man verloren. Van wachten op de brief van Oranje wilde hij niets horen. De gevangen geestelijken moesten met hem mee naar Den Briel. Ze werden in schepen geduwd en gingen op reis.

mey, verbleef sinds 1 april in Den Briel. Hij was een edelman uit de Ardennen. Toen hij hoorde dat het schip met de monniken was aangekomen, schoot hij zijn bed uit en sprong op zijn paard. Hij had zo'n haast dat hij nauwelijks was aangekleed. Hij gaf bevel om de poorten van de stad open te gooien en galloppeerde in vliegende vaart naar de aanlegstijger.

Willem van Est beschrijft wat er vervolgens gebeurde: *'Meteen toen de graaf bij de haven kwam zag hij de gevangenen. Hij bekeek ze heel nauwkeurig. Daarna barstte hij in een bulderend gelach uit. Hij zei tegen de gevangenen: "Wat komen jullie doen? Komen jullie oorlog tegen ons voeren? Komen jullie ons verraden soms? Was toch lekker thuis gebleven om missen op te dragen!"'*

De monniken werden uit het schip gehaald en moesten knielen voor Lumey. Daarna werden ze twee aan twee aan elkaar vastgebonden en in een optocht gevoerd naar de plek waar de gal stond. Daar aangekomen kreeg een van

de monniken een vaandel uit een katholieke kerk in zijn handen gedrukt en alle gevangenen moesten in processie drie maal om de galg lopen. Vele toeschouwers schreeuwden en bespotten de monniken die nu werkelijk dachten dat ze meteen zouden worden opgehangen. Vooral toen de beul een ladder tegen de galg zette leek hun laatste uur geslagen. Maar nadat Lumey ze nog een paar keer achteruit om de galg had laten lopen terwijl ze liederen voor Maria moesten zingen, werden ze naar de stad gevoerd.

Een debat over het geloof

Pas de volgende dag, dinsdag 8 juli, ging om kwart voor twee de deur van hun gevangenis weer open. Pastoor Veghel en Nicolaas Pieck moesten meekomen. Wat ging er met hen gebeuren?

Lenaert van Veghel

De twee werden door de stille straten naar het stadhuis gebracht. Daar zaten Lumey en zijn mannen. Hij had ook twee predikanten bij zich. Lumey was in een prima humeur. Hij had voor het eerst een stel katholieke geestelijken in zijn macht. Hij wilde ze eens stevig aan de tand voelen. Hoe sterk zou het geloof van dat stelletje papen zijn, vroeg hij zich af. Hij ging daarom een soort discussie tussen de gevangenen en de predikanten organiseren. Hijzelf was discussieleider.

Er werd fel gediscussieerd. Over de heiligenverering, de aflaten, de Paus, de rijkdom van de kerk, de ideeën van Luther en Calvijn. Lumey beloofde de

Nicolaas Pieck

katholieken vrij te laten als ze de paus zouden afzweren. Maar dat deden Veghel en Pieck niet.

Terwijl het debat nog in volle gang was kwam er onverwacht een koerier binnen uit Gorkum. Hij had een brief van Prins Willem van Oranje bij zich. Hij las hem voor. Oranje schreef dat de geestelijken vrijgelaten moesten worden. Lumey kon het niet geloven! Hij werd woedend.

Hij greep de brief en zag toen tot zijn verbazing dat Marinus Brant hem niet het origineel, maar een copie, een overgeschreven brief had gestuurd. En Brant had de copie getekend met 'Heer Brant'. Toen ontplofte Lumey. Dit was een belediging. Die kinkel van een Brant, helemaal niet van adel, durfde hem,

GRAAF van der Marck een overgeschreven vodge te sturen en met 'Heer Brant' te tekenen? En die Oranje, wat verbeeldde die zich wel? Hij, de GRAAF uit een familie die net zo oud en voornaam was als die van Willem. Hij hoefde toch zeker geen bevelen uit te voeren? Een GRAAF van der Marck maakte zelf wel uit wat hij deed. En hij bewees het ter plekke: 'Aan de galg met ze, allemaal!'

Hij stampte woedend weg uit de zaal. De twee gevangenen werden weer bij de anderen gebracht. Opnieuw sloot de deur zich achter hen.

De terechtstelling

Urenlang gebeurde er niets. De geestelijken wachtten en wachtten. Ze kregen weer hoop. Zouden ze toch nog gered worden? Maar midden in de nacht werd opeens de deur van hun cel woest opengerukt. In de opening stond een aantal soldaten van Lumey. Die bonden de priesters en kloosterlingen twee aan twee aan elkaar vast. Daarna leidden ze hen naar buiten, de pikdonkere nacht in. Ingesloten door geuzen te paard marcheerde de groep de Zuiderpoort uit. Een aantal burgers liep mee, aange trokken door het kabaal. In de pikdonkere en doodstille nacht maakte de stoet met de fakkels een spookachtige indruk.

De tocht leidde naar de ruïnes van het St. Elisabethsklooster. In april was dat door de geuzen met de grond gelijk gemaakt, maar de turfschuur stond er nog. Het dak van deze schuur werd gesteund door twee dikke dwarsbalken. Daar werd een ladder tegenaan gezet. Als eerste moest Nicolaas Pieck de ladder beklimmen. Een touw, dat aan

een van de balken vastzat, werd hem om de hals gelegd. Daarna werd de ladder onder hem weggeschopt. Een voor een kwamen vervolgens de andere broeders aan de beurt. Het hele gebeuren duurde nogal lang, omdat een meegekomen predikant iedere veroordeelde probeerde over te halen zijn geloof af te zweren. Als ze dat zouden doen, zouden ze gespaard worden. Slechts twee broeders bezweken voor de verleiding, de jonge Hendrikus en de klerk Pontus de Huyter.

Zo vonden uiteindelijk 19 van de 21 Gorkumse gevangenen de dood. Van hun stoffelijke resten werden neus en oren afgesneden. Tegen het ochtendgloren trokken de soldaten huiswaarts. Aan het leven van Nicolaas Pieck en de zijnen was een einde gekomen.

Wat er verder gebeurde

Van de twee die hun leven gered hadden, werd de jonge Hendrik nog een tijdje door de geuzen vastgehouden. Daarna vertrok hij naar Den Bosch, waar hij het klooster inging. Een paar jaar later stierf hij aan een ziekte.

Pontus de Huyter redde zijn leven door klerk van Omal te worden. Omal had zelf in het gevecht met de Spanjaarden zijn rechterhand verloren en zijn soldaten konden niet goed lezen en schrijven. Hij kon Pontus dus goed gebruiken. Na een paar jaar ontsnapte Pontus naar Brussel. Daar kwam hij weer bij mensen van zijn oude geloof. Als pastoor is hij daar in 1602 gestorven.

Willem van der Marcken, een van de 19 martelaren van Gorkum. Hierin is hij afgebeeld als Franse vorst.

Met Lumey liep het niet goed af. Omdat hij de Gorkummers had gedood, werd hij in 1573 door Oranje gevangen gezet. Hij werd veroordeeld tot de strop, maar wist te ontsnappen. Hij bekeerde zich tot het katholieke geloof en ging weer op zijn kasteel in de Ardennen wonen. Daar stierf hij vier jaar later, gebeten door een dolle hond.

Zijn grafschrift luidde (hij heette eigenlijk Willem van der Marcken):

'Hier leydt begraven Willem van der Marcken,

Hij leefde als een hondt,

En stierf als een varcken'.

Om al werd samen met Lumey gevangen gezet en vluchtte ook met hem naar de Ardennen. Wat er daarna van hem geworden is, is niet bekend.

Marinus Brant heeft nog een paar jaar in het leger van de Prins gediend. In 1575 is hij overgelopen naar de Spanjaarden en daarna heeft niemand nog iets van hem gehoord.

Wat er met de verschillende mensen in Gorkum gebeurd is, weten we niet. Wel is zeker dat in 1573 16 van de 24 leden van de vroedschap afgezet werden, omdat ze niet protestant waren.

De Gorkumse geestelijken, de martelaren van Gorkum, zijn na hun dood heel beroemd geworden. Er wordt verteld dat al snel na hun dood op hun graf negentien wonderbloemen zijn gaan groeien. Wie deze bloemen aanraakte, werd, zegt men, van zijn ziekten genezen. Al spoedig kwamen er mensen naar het graf toe om het wonder mee te maken.

De katholieken kregen het in Nederland na 1572 steeds moeilijker. Steeds meer steden vielen in handen van de protestanten. De Spaanse heerschappij werd uit alle gewesten boven de grote rivieren verdreven. De katholieke godsdienst werd er onderdrukt. Daarom hebben katholieken in 1619 de beenderen van de martelaren opgegraven en naar Brussel gebracht. Die stad was katholiek gebleven. Want inmiddels waren de Nederlanden verdeeld. Een protestants noorden en een katholiek zuiden. In 1619 werd eigenlijk nog maar om twee gebieden gevochten: om het tegenwoordige Noord-Brabant en om Limburg.

Inmiddels nam het aantal wonderen dat bij het graf der martelaren gebeurde toe. Vele gelovigen stroomden naar Brussel om hun beenderen te kussen. Uiteindelijk heeft dit ertoe geleid dat de martelaren in 1867 heilig zijn verklaard door de paus.

De katholieke godsdienst was inmiddels al lang weer toegestaan. Daarom kocht de katholieke kerk het stuk grond in Den Briel waar de martelaren opgehangen en begraven waren. Daarop werd een kerk gebouwd. Op de plaats waar de beenderen gelegen hadden, werd een put gegraven. Het water daarin zou een geneeskrachtige werking hebben.

Al snel stroomden de gelovigen naar Den Briel. Ze dronken van het geneeskrachtige water en ze woonden de kerkdiensten bij. Soms werden er processies gehouden. Daarbij werden vaandels en andere voorwerpen die voor de gelovigen belangrijk waren meegedragen. Het is nog niet zo lang geleden dat Den Briel massaal bezocht werd door bedevaartgangers.

Van de heiligenverering is nu niet veel meer over in Nederland. Als je naar het kerkje in Den Briel gaat kijken, dan vind je het vrijwel verlaten. Een enkele keer komt er nog een bus met mensen uit België of Duitsland. Maar de Nederlandse gelovigen lopen niet warm meer voor hun heiligen.

Misschien vraag je je af wat er nu zo bijzonder was aan de Gorkumse martelaren. Waarom heeft de katholieke kerk hen heilig verklaard? En waarom zijn zoveel mensen naar Den Briel gegaan om hen te vereren? Het waren toch gewone mensen? Inderdaad, het waren gewone mensen. Maar dat is misschien juist de reden dat ze vereerd werden. Ondanks het feit dat ze gewone bange mensen waren, hebben ze tegen de verdrukking in aan hun geloof vastgehouden. Voor dat geloof zijn ze gestorven. En zo gaven ze een mooi voorbeeld aan anderen. Vooral aan de katholieken, want in Nederland is hun kerk jarenlang onderdrukt geweest.

Met aflatbrieven probeert de paus mensen de Kerk binnen te hengelen (Atlas van Stolk, Rotterdam).

Werkwijze

U roept kort de stof van de vorige lessen in herinnering. Het begeleidend artikel over Gorkum stelt u in de gelegenheid de situatie rond Gorkum in juni 1572 te schetsen. Geografische bepaling hoort daarbij. U gaat nog niet te diep op de zaken in en ook de gebeurtenissen vanaf het moment dat de geuzen voor Gorkum verschijnen laat u onbesproken.

Vervolgens verdeelt u de klas in 'redacties'. Een redactie is minimaal 2, maximaal 5 leerlingen groot. (De ervaringen met dit materiaal op verschillende scholen wezen uit dat er aan beide varianten voor- en nadelen kleven. Een groepje van 2 werkt makkelijk; de leerlingen moeten flink aanpoten; onttrekken aan het werk is moeilijk. In een grotere groep kunnen taken beter verdeeld worden; individuele capaciteiten kunnen worden uitgebuit; organisatie van het werk is moeilijker en er kunnen leerlingen slachtoffer worden van een slecht opererend collectief. U kent uw leerlingen, aan u de keus). De opdracht aan de redactie is het maken van een krant aan de hand van de telexberichten, de illustraties en eventueel de opdrachten van de hoofdredacteur. Deze opdrachten zijn facultatief. Ze verzwaren de taak. Als een klas erg veel aan kan of er is een redactie die heel snel doorwerkt (in verschillende klassen waar het uitprobeerde

is waren er leerlingen die zo gegrepen werden door de opdracht dat ze zeer snel met de mooiste, op moeder's tekstverwerker gefabriceerde producten aan kwamen dragen), kunt u deze hoofdredactionele opdrachten inzetten. Daarnaast kunnen de leerlingen zelf gevarieerde berichten maken, zoals het weerbericht en de reclames.

Net als bij een echte krant werken de redacties onder tijdsdruk. U vertelt wat er zal in een krant staan. Voor de duidelijkheid hangt u een voorpagina van een bekende krant op. U wijst op uiterlijke verschijning, naam, hoofdkop, illustraties, kleinere berichten, advertenties, commentaar etc. U hangt vervolgens de voorbeeldkrant op die u bij het mapje illustraties vindt. Dit laatste blijkt erg goed te werken. Heel wat onzekerheid bij leerlingen die onbekend zijn met deze werkvorm verdwijnt.

Het materiaal wordt uitgedeeld. Iedere leerling krijgt alle telexberichten van de dag van haar/zijn groepje, een werkblad en een verklarende woordenlijst.

Vervolgens zegt u dat de leerlingen niet zo maar een krant, maar een katholieke of een protestantse krant gaan maken. En u legt uit wat dat voor consequenties heeft voor de naam van de krant, de keuze van de berichten, de inhoud van het commentaar. Met enkele actuele voorbeelden verduidelijkt u deze opdracht. U kunt ook heel goed de naam of de kop van de voorbeeldkrant nemen en de leerlingen zelf het al-

ternatief laten bedenken. *Het is erg belangrijk dat de leerlingen dit deel van de taak goed begrijpen. Het is een essentieel leerdoel van de lessenserie.*

Iedere redactie heeft een denominatie gekregen of gekozen en moet nu aan het werk. Taak voor de rest van de les en aansluitend huiswerk: lees alle telexberichten van jouw dag, individueel; bedenk een naam voor de krant; bewerk voor de volgende les één bericht tot een artikel. Dit laatste stelt u in staat vroegtijdig te controleren of leerlingen de belangrijke taak van het bewerken begrepen hebben.

Leerlingen kiezen een bericht (waarom dit wel, een ander niet?), ze bedenken een kop (typisch RK of Prot.?), ze korten een bericht in (waarom laten ze dit weg?) of veranderen het bericht (is bij de verandering rekening gehouden met het geloof van de lezers?). Het is gebleken dat Vwo leerlingen deze opdracht sneller door hebben en ook veel grondiger uitvoeren dan Mavo leerlingen. Het is ook niet gemakkelijk. Soms kunt u al tevreden zijn als ze een toepasselijke kop bedenken en het bericht niet te zeer verminken.

2e les

U deelt aan iedere redactie een groot vel uit. Daarop is met hulplijntjes de breedte van de kolommen en de ruimte voor de naam

Deel I – krant maken

	prot.	R.K.
woensdag 25 juni		
donderdag 26 juni		
vrijdag 27 juni		
zaterdag 28 juni		

Deel II – leestekst

'Wat er verder met de gevangenen gebeurde'

De 7 hoofden van Maarten Luther: de geleerde, de monnik, de ongelovige Turk, de priester, de dweper, de inspecteur en de boef.

van de krant aangegeven. Per redactie controleert u het huiswerk en de kwaliteit van de naam. Tijdens deze les werken de leerlingen aan het bewerken van de berichten, het verzinnen van goede onderschriften bij de gekozen illustraties, het schrijven en ontwerpen van de naam van de krant en de advertenties, het eventueel uitvoeren van de opdrachten van de hoofdredacteur en het maken van kleine alledaagse berichten als het weerbericht en dergelijke.

Uw taak is het bewaken van de voortgang, het oplossen van problemen, het stimuleren en motiveren van de leerlingen. De leerlingen plakken nog niets op het vel, dat gebeurt pas in de 4e les. Ze overleggen al wel over het hoofdartikel en de kop die daar boven hoort. In de uiteindelijke krant komen ongeveer 9 bewerkte artikelen.

U kunt als taak voor deze les en als aansluitend huiswerk het bewerken van 5 artikelen en het maken van wat varia-berichten-advertenties en dergelijke opgeven. Per redactie wel te verstaan. De verdeling van die taak is iets voor de redacties zelf.

zijn scharen, linealen, viltstiften en potloden en er is plaksel. Aan het eind van de les hangen in het hele lokaal de krantenpagina's.

Als dit vlot loopt kunt u al beginnen met een eerste bespreking van de resultaten. U beoordeelt de kranten op 2 aspecten: journalistiek/inhoudelijk en uiterlijk. U kunt dit in één of twee cijfers uitdrukken en u kunt een individueel cijfer voor persoonlijke inzet geven. Maar er zijn natuurlijk ook andere manieren van beoordeling. Redactieleden en klasgenoten kunnen daar een rol in spelen.

Heel belangrijk is in ieder geval dat er van een echte presentatie van de kranten sprake is. En misschien niet alleen aan de klas, maar ook aan de rest van de school. In één school waar we de lessenreeks getest hebben was er de dringende vraag om kopieën van de krant mee naar huis te mogen nemen.

Het tweede deel

De kranten omvatten de geschiedenis van de eerste vier dagen nadat de geuzen voor Gorkum verschenen. Het verhaal van de gevangenen is dan nog niet helemaal verteld. We hebben bij het behandelen van het laatste hoofdstuk van deze tragische geschiedenis gemikt op een maximale vrijheid voor de docent. De leerlingen hebben een leestekst. U kunt de tekst klassikaal laten lezen en toelichten. U kunt ook zelf het verhaal vertellen en de tekst of gedeelten daarvan als huiswerk meegeven en het eventueel als materiaal voor een proefwerk gebruiken.

U kunt echter ook extra opdrachten bij de tekst geven. De opdrachten vindt u hieronder. Natuurlijk kunt u verschillende opdrachten aan verschillende leerlingen geven. In de tekst staat aangegeven welke opdracht bij welk gedeelte hoort. Ze zijn ons dierbaar, want ze beogen nu juist de inleving in de persoonlijke keuzen te bevorderen. Verder zijn er opdrachten die de leerlingen met oorspronkelijke bronnen confronteren.

U ziet dat we onmogelijk kunnen zeggen hoe lang u met het tweede deel bezig zult zijn. Dat hangt volledig af van wat u nog wilt. We wensen u en uw leerlingen veel succes en plezier bij het werken met dit materiaal.

Sieben Köpffe Martini Lutheri
Vom geschiedenen Sacrament des Altars / Durch
Doctor Th. Coccius.

3e les

U controleert of de opdracht van de vorige les is gedaan en u geeft voor deze les en als aansluitend huiswerk het bewerken van de rest van de door de redactie gekozen artikelen en het 'persklaar' maken van de andere items voor de krant. Al het materiaal dient aan het begin van de volgende les zover klaar te zijn dat met de opmaak van de krant kan worden begonnen. U helpt, stimuleert, bewaakt de voortgang en de redacties zitten met rode koppen te werken.

4e les

De pagina wordt in elkaar gezet. U geeft aanwijzingen over een goede lay-out. Er

Opdrachten bij het tweede deel

Opdracht I. Lees de tekst 'Wat er verder met de gevangenen gebeurde'. De hierna volgende vragen horen bij 'De eerste dagen'.

Voordat we verder gaan met het verhaal zullen we nu eerst wat over Pontus de Huyter vertellen. Pontus was een van de gevangenen monniken. Hij had onder Pieck in het klooster gezeten en zat nu met Pieck in de gevangenis. Pontus was een geleerd man. Hij kon goed lezen en schrijven en beheerste drie vreemde talen. Zijn geleerdheid heeft hem waarschijnlijk van de dood gered, kijk maar:

Pontus was natuurlijk bang voor de geuzen. Zouden ze hem niet, net als zijn gardiaan Pieck, slaan en martelen? Zouden ze hem niet op een verschrikkelijke manier vermoorden? Pontus had daarover al zoveel gruwelijke verhalen gehoord. Wat moest hij doen? Het geloof trouw blijven en zijn gardiaan volgen, wat er ook zou gebeuren? Of kon hij beter proberen dit verschrikkelijke lot te ontgaan.

Het moet voor hem geen gemakkelijke beslissing zijn geweest, maar in ieder geval koos hij voor zijn leven. Hij vertelde de geuzen dat hij geen priester en geen katholiek meer wilde zijn. De geuzen haalden hem toen bij de andere gevangenen weg en zetten hem apart.

Een dag of tien later werd het voor Pontus toch nog heel erg gevaarlijk. Hij werd namelijk samen met een andere afvallige, een pastoor, naar een boomgaard gebracht. En hoe de pastoor ook riep dat hij geen katholiek meer was, ze deden een strop om zijn hals en hingen hem aan een appelboom op. Pontus had alles gezien en toen zijn bewakers met een touw naar hem toekwamen, dacht hij dat zijn laatste uur geslagen had. Hij probeerde zich nog een keer te redden. We weten niet precies wat hij gezegd heeft, maar als je weet dat de geuzenhoofdman in de boomgaard, Omal, zijn rechterhand kwijt was en daardoor niet goed kon schrijven, en dat er onder de gewone geuzensoldaten niemand was die goed lezen en schrijven kon, dan kun je misschien bedenken wat Pontus de Huyter die ochtend tegen Omal gezegd heeft.

a. Schrijf op wat je denkt dat Pontus gezegd heeft. Schrijf ook de antwoorden van Omal op.
Variant: Bedenk met elkaar in je groepje hoe dit gesprek verlopen is en speel het daarna voor de klas. Behalve Omal en Pontus kun je ook een protestantse dominee mee laten spelen. We weten dat

die er bij geweest is.
b. Schrijf op wat je, nu je dit weet, van Pontus de Huyter vindt. Is hij verstandig, moedig, laf, een leugenaar of iets anders? Wat zou je zelf in zijn plaats gedaan hebben?

Bedenk wel dat iedereen geloofde dat je na je dood naar de hemel of de hel ging! Volgens de katholieken gingen de protestanten naar de hel en volgens de protestanten gingen alle katholieken daar naar toe. Ook Pontus geloofde in het hiernamaals. Zijn beslissing zou dus ook na zijn dood gevolgen voor hem hebben.
Variant: Speel een interview met Pontus de Huyter na, waarbij hem gevraagd wordt uit te leggen waarom hij deed zoals hij gedaan heeft.

Opdracht II. Lees de tekst 'Wat er verder met de gevangenen gebeurde'. De vragen horen bij 'De eerste dagen'.

Er volgt een verhitte discussie in het stadsbestuur. Sommigen steunen François van Broeckhuysen, maar weten niet hoe ze de monniken kunnen helpen. Anderen vinden het veel te gevaarlijk om tegen de geuzen in te gaan. Weer anderen hebben juist begrip voor de geuzen.
Stel dat je zelf in de Gorkumse vroedschap zit. Je kent de gevangen priesters goed. Je bent zelfs bevriend met enkele van hen. Maar tot nu toe heb je niets gedaan, omdat je bang bent voor je eigen hachje en ook omdat je je de wraakgevoelens van de protestanten wel kunt voorstellen. Nu zegt François van Broeckhuysen dat er eindelijk eens wat voor de gevangenen moet gebeuren. Maar zelf vind je nog steeds dat je voorzichtig moet zijn.

Om jouw standpunt uit te leggen schrijf je een brief aan:
a. François van Broeckhuysen, of
b. een collega in de vroedschap die nu opeens op de hand van de geuzen is, of
c. een van je vrienden in de gevangenis.
Kies een van de drie mogelijkheden.

Opdracht III. Lees eerst de tekst 'Wat er verder met de gevangenen gebeurde'. De vragen horen bij 'De tocht van de gevangenen'.

Pontus de Huyter, onze ooggetuige, schrijft ons over de reis die nu volgt:
'Sij werden snaghts den Vijfden Julij claer, omtrent twaelf uren in een Mossel schuijt voorwaer, eerst Allegader geduijt en daer nae in een hende (een soort schip) gesteken, sijnde sterck Priesters en Moynicken met haer Leeken, Alle t samen gerekent Negenthien Persoonen.'

Je ziet dat de mensen in de 16e eeuw een heel ander Nederlands schreven dan tegenwoordig. Toch valt er veel van te begrijpen, als je het rustig leest of zachtjes opleest.

- a. In welke schepen werden de gevangenen vervoerd?
- b. Hoe laat vertrokken ze?
- c. Wat voor soort gevangenen werden vervoerd?
- d. Hoeveel gevangenen waren er in totaal?

Opdracht IV. Lees eerst de tekst 'Wat er verder met de gevangenen gebeurde'. De vragen horen bij 'De tocht van de gevangenen'.

Wat er 6 juli 1572 gebeurde is later vele malen beschreven. Maar het belangrijkste boek is geschreven door de onderzoeker Willem van Est. Hij heeft in de jaren na 1572 alles heel zorgvuldig uitgezocht en in 1603 kwam zijn boek uit. Hij schreef: 'Terwijl iedereen wachtte op de geuzenhoofdman van Den Briel, Graaf Lumey, begonnen de mensen die buiten de stad en bij de haven woonden hun wrede en slechte spel te spelen. Zij scholden de gevangenen uit. Ook braakten zij de afschuwelijkste scheldwoorden uit tegen het Katholieke Geloof en ook de naam van onze koning werd door het slijk gehaald. Ze noemden de gevangenen ver-raders. Af en toe riepen zij dat de gevangenen afgoden aanbaden, dat ze dienaars van de afgod Baal waren. Ze schreeuwden dat de monniken alleen maar aan geld, lekker eten en vrouwen dachten en het dus een bende schijnheiligen was. Ze lachten om de dikte van de ene monnik en riepen van een ander dat hij vel over been was. Ze waren onbeschoft en lichtvaardig en kletsten er maar op los. Voortdurend riepen ze dat alle gevangenen zouden worden opgehangen. Maar het allerergste, en ik durf het niet woordelijk te herhalen, waren hun goddeloze grappen en beledigingen die gericht waren tegen de Heilige Mis'.

- a. Is de schrijver Willem van Est katholiek of protestant? Geef minstens twee redenen uit de tekst.
- b. De mensen die in Den Briel woonden waren niet aardig voor de geestelijken. Waarom was het eigenlijk een belediging voor hen dat ze aan geld, lekker eten en vrouwen dachten?
- c. Wie bedoelt Willen van Est met 'onze koning'?
- d. Wat bedoelde het volk toen het riep dat de gevangenen afgoden aanbaden?

Opdracht V. Lees eerst uit 'Wat er verder met de gevangenen gebeurde'. De vragen horen bij 'De tocht van de gevangenen'.

Op het marktplein van Den Briel werden de gevangenen opnieuw getreiterd. Ze werden neergeslagen tot ze bloedden en bijna niemand hen meer herkende. Ook graaf Lumey zelf sloeg hen met zijn roede. Vele nieuwsgierigen stonden aan de kant en sommigen spotten en scholden. Een van de omstanders besproeide de gevangenen met een natte bezem. Daarmee maakte hij een grap met de gewoonte van de katholieke priesters om de mensen in een processie met wijwater te zegenen. Het is opvallend dat niemand van de honderden omstanders het opnam voor de gevangenen. Waren daar dan geen gelovige katholieken bij? Vast wel. Toch horen we niets van een vriendelijk woord of een beetje steun voor de gevangenen.

Bij deze opdracht moet je het volgende bedenken. Natuurlijk was het niet zo mooi wat er met de geestelijken gedaan werd. Maar in die tijd waren de straffen veel wreder dan nu. In veel steden stonden schandpalen, waar misdadigers aan

vastgemaakt werden, om door het volk bespot en bekogeld te worden. Er bestonden ook wrede spelletjes met dieren. Zo werden er bijvoorbeeld katten in tonnen opgehangen. Dan werd er een wedstrijd gehouden waarbij het de bedoeling was als eerste de ton kapot te slaan. Van dat soort dingen keek niemand toen raar op. En zo konden ook de protestanten en de katholieken erg wreed voor elkaar zijn.

De opdracht is:

- Stel je voor dat je het helemaal eens bent met de monniken. Je bent een gelovige katholiek in 1572 en je ziet de stoet voorbij komen. Wat doe je of wat doe je juist niet. Schrijf dat op en geef er de reden voor.
- Stel je bent een protestant en je bent het eens met de geuzen. Ook jij ziet de stoet voorbij komen. Schrijf op wat je doet en geef er de reden voor.

Rollenspelen

U vindt hieronder twee rollenspelen. Het ene gaat over het proces, of misschien beter gezegd, de godsdienstige tweekamp tussen de martelaren en de calvinisten. In het andere spel worden de leerlingen geconfronteerd met de afweging die een jonge monnik van 16 jaar moet maken of hij zijn leven zal redden door zijn geloof te verzaken of niet.

Het eerste rollenspel is inhoudelijk niet zo gemakkelijk en vereist wel enige verbale begaafdheid bij de spelers. Bij het andere rollenspel 'Het verhaal van Hendrix' spelen allerlei emotionele motieven een rol.

Jullie gaan nu 'Het debat over het geloof' uit 'Wat er verder met de gevangenen gebeurde' naspelen. Natuurlijk zijn de rollen verdeeld, ga je voorbereiden op de zitting. Denk na over wat je gaat zeggen en hoe je het gaat zeggen. Je moet je dus zoveel mogelijk inleven in de persoon die je gaat spelen.

Degenen die niet meespelen zijn het publiek dat bij de rechtzitting aanwezig is. Dat zijn allemaal geuzen, die af en toe ook hun mening kenbaar maken. Ook zij moeten alle instructies goed lezen: pas dan kun je beoordelen of de spelers het er goed van af gebracht hebben.

De rolverdeling:

- Lumey, de geuzenhoofdman;
- Nicolaas Pieck, leider van de monniken;
- Lenaert Veghel, pastoor te Gorkum;
- Andreas, predikant te Den Briel;
- Cornelis, predikant te Gorkum;
- Johannes Splinter, bode uit Gorkum.

Het spel

- Lumey legt uit wat de bedoeling van de bijeenkomst is en vertelt waarover gediscussieerd zal worden.
- De predikanten vallen de geestelijken aan over de aflaten en de heiligenverering, de rijkdom van de kerk enzovoort. De geestelijken verweren zich en er ontstaat een felle discussie.
- Lumey stelt voor over de paus te gaan praten. Weer vallen de predikanten de geestelijken aan en weer verweren deze zich. Dan belooft Lumey om hen vrij te laten als ze de paus afzweren.
- Opeens komt de bode binnen. Hij leest zijn brief voor, waarna Lumey vraagt de brief ook eens te mogen lezen.
- Lumey wordt woedend en roept dat de geestelijken gehangen moeten worden.

kleio

Instructie Lumey

Jij hebt dit proces georganiseerd en jij bepaalt wat er gebeurt. Als de discussie uit de hand dreigt te lopen, grijp je in. Je bent natuurlijk zelf protestant, maar je wilt toch serieus naar de geestelijken luisteren. In het begin van de discussie doe je lomp tegen hen, maar naarmate de tijd vordert raak je steeds meer geïrriteerd tegen de predikanten. Want deze zijn in de discussie duidelijk de mindere.

Als de bode binnenkomt, laat je merken dat die je stoort. Maar je bent toch wel benieuwd wat die te melden heeft. Dus zeg je dat je die maar moet spreken.

Instructie Nicolaas Pieck en Lenaert Veghel

Jullie zijn bang als je binnenkomt. Je hebt geen idee wat er gaat gebeuren. Maar je weet wel dat je lot ervan af kan hangen. In de loop van de discussie raakt vooral Lenaert geïrriteerd tegen de predikanten. Maar hoezeer hij de protestanten ook haat, hij weet zich toch in te houden. Jullie zijn gestudeerde mensen, hebben een grote bijbelkennis en kunnen de predikanten met moeilijke woorden om de oren slaan. Daarom krijg je steeds meer moed. En dan valt het vonnis. Hoe reageer je?

Instructie predikant Andreas

Vroeger ben je priester geweest, maar je hebt de katholieke kerk verlaten. Je kon er niet tegen dat veel katholieke geestelijken een rijk leven leidden en hun arme gelovigen in de steek lieten. In het begin van de discussie ben je zelfverzekerd en strijdbaar en probeer je de geestelijken met goede argumenten te lijf te gaan. Je merkt echter al spoedig dat dat niet goed lukt. Je raakt verstrikt in je eigen woorden en je wordt steeds stiller.

Instructie predikant Cornelis

Vroeger ben je schipper geweest. Je hebt niet gestudeerd en je kunt de discussie nauwelijks volgen. Je merkt wel dat die discussie niet zo goed gaat en daar word je flink kwaad om. Op een gegeven moment begin je zelfs te roepen dat de geestelijken opgehangen moeten worden. Als Lumey daar uiteindelijk toe besluit ben jij daar erg blij over.

Instructie Johannes Splinter

Je bent lid van de vroedschap in Gorkum. Je bent een deftig man, die vol waardigheid de brief van Oranje aan Lumey komt

brengen. Je maakt een ontwerp van de brief van Oranje, die je tijdens het spel voorleest.

De brief zou zo kunnen beginnen: 'Aan de hooggeboren vroeде vaderen van de goede stad Gorkum. Hooggeboren heren, Wij, Willem, Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, hebben besloten het volgende te doen teneinde een vreedzaam samenleven van protestanten en katholieken te bevorderen...'

Het verhaal van Hendrik

Het is heel interessant om wat meer te weten te komen van de jonge Hendrik, de monnik die op het allerlaatste moment is vrijgekomen. Hendrik is 18 jaar. Hij is de jongste van de Gorkumse geestelijken. Om vrij te komen heeft hij zijn geloof afgezworen. Ook heeft hij gelogen over zijn leeftijd. Hij heeft gezegd dat hij pas 16 was. Daarom gaan jullie een interview met hem houden.

Zaken die in het interview aan de orde kunnen komen zijn:

- waarom heeft Hendrik gelogen over zijn leeftijd?
- waarom heeft hij zijn geloof afgezworen? Was dat een moeilijke beslissing?
- waarom heeft hij het pas nu gedaan?
- begrijpt hij waarom zijn broeders de dood verkozen?
- hoe reageerden die op zijn besluit? Hebben ze nog wat tegen hem gezegd?
- wat waren de laatste woorden van de martelaren?
- hoe hebben de geuzen zich gedragen?
- hoe heeft Hendrik de gevangenschap van de afgelopen twee weken ervaren?
- wat verwacht hij van de toekomst? Heeft hij daar al plannen voor?

Instructie journalist

Je schrijft nu niet voor een protestantse of een katholieke krant maar je probeert er als twintigste eeuwse achter te komen wat deze jongen misschien heeft gedacht. In het interview geef je natuurlijk geen oordeel over hem.

Instructie Hendrik

Je bent nog vol van wat er allemaal gebeurd is. Tegen deze journalist kun je vrijuit praten. Probeer te bedenken waarom je het besluit genomen hebt. Denk erom dat het geloof een heel belangrijke zaak is, misschien wel het belangrijkste voor een mens. Je bent een 16e eeuwse en je moet aan een

twintigste eeuwse, een vreemdeling, uitleggen hoe je je nu voelt.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

Afgod Baal: een valse god, die in de bijbel voorkomt.

Aflaat: Als je een aflaat had hoefde je niet bang te zijn dat je na je dood nog gestraft zou worden voor allerlei zonden. Het was vaak een oorkonde, een soort brief, waarop dit geschreven stond. De katholieke kerk kon een gelovige een aflaat verlenen als die goede daden had verricht en had gebeden. Maar ook na betaling van geld.

Afvallige: Iemand die zijn geloof verlaat.

Audiëntie: Een gelegenheid die een hooggeplaatst persoon aan anderen geeft om met hem te praten.

Barbier: Kapper die meestal ook als chirurg optrad.

Biecht: Een katholiek gebruik, waarbij de gelovige zijn zonden aan een geestelijke vertelt. Uit naam van God kan dan de geestelijke de zonden vergeven.

Bisschop: Hooggeplaatste geestelijke in de katholieke kerk. Hij bestuurt een bisdom.

Blauwe Toren: Kasteel net buiten de stad Gorkum. Hier woonde de drossaart.

Broeder: Iemand die tot het klooster behoort.

Burgemeester: Iemand die voor een bepaalde tijd een belangrijke plaats in de vroedschap, de stadsregering had. De meeste steden hadden meerdere burgemeesters.

Chirurgijn: Chirurg, was meestal ook kapper.

Drossaart: Iemand die door de koning was aangesteld om een gebied rondom een stad te besturen. Hij had ook in de stad zelf meestal wat te vertellen.

Evangelie: Het gedeelte van de bijbel waarin het leven en sterven van Jezus staat beschreven.

Franciskaner monniken: De monniken van Nicolaas Pieck waren Franciskaner monniken. Hun orde was opgericht door Franciscus van Assisi, die vond dat de monniken in armoede moesten leven, net als Jezus had gedaan.

Gardiaan: Het hoofd van een Franciscaner klooster, Nicolaas Pieck in dit geval.

Geestelijke: Iemand die in de kerk een beroep uitoefent. In ons geval worden

met geestelijken de monniken en de pastoors bedoeld.

Godslastering: Het beledigen van God.

Hienamaals: Het leven na de dood.

Heilige: In de katholieke kerk, iemand tot wie de gelovigen kunnen bidden, omdat het zeker is dat hij samen met God in de hemel is en voor je bij God kan pleiten.

Heilige Maagd: Maria, de moeder van Christus.

Heilige Mis: Kerkdienst bij de katholieken.

Heiligenverering: Een gebed bleef niet altijd beperkt tot het bidden om hulp bij God. Aan de heiligen zelf, aan de afbeeldingen of overblijfselen van de heiligen werd wonderbaarlijke kracht toegeschreven.

Inquisitie: Rechtbank van de kerk om ketteren te berechten.

Kantelen: De bovenkant van de muur van een stad of kasteel.

Ketter: Een christen die over belangrijke onderdelen van het geloof anders denkt dan de kerk.

Koerier: Boodschapper.

Klooster: Een gebouw waarin monniken of nonnen wonen.

Koning: Filips II, Koning van Spanje en Heer van de Nederlanden.

Landvoogd: Iemand die in naam van de koning het bestuur over de Nederlanden uitoefende en die in Brussel woonde. In 1572 was dit Alva.

Minderbroeder: Een monnik van de Franciskaner orde. In ons verhaal: Nicolaas Pieck en zijn broeders.

Misgewaad: Kostbaar kledingstuk dat een geestelijke tijdens een mis draagt.

Monnik: Een man die in een klooster woont en wiens leven in dienst staat van God.

Nieuwlichter: Iemand van het nieuwe geloof, protestant.

Non: Een vrouw die in een klooster woont en wier leven in dienst staat van God.

Paap: Scheldwoord voor katholiek.

Pastoor: Hoofd van de katholieke kerk in een (deel van een) stad of dorp. Hij leidt de kerkdiensten en houdt contact met de gewone gelovigen.

Predikant: Geestelijk leider van een groep protestanten, ook wel dominee genoemd.

Prins: Willem van Oranje.

Protestant: Iemand die niet meer gelooft in de leer van de katholieke kerk. Voor katholieken is dit een scheldwoord, dat 'ketter' betekent.

Poortwachter: Iemand die de stadspoorten bewaakte.

Priester: Geestelijke, bij ons Nicolaas Pieck, de pastoors en de monniken.

Processie: Optocht van katholieken waarbij een kruis en andere kerkelijke voorwerpen worden megedragen.

Raad van Beroerten: Rechtbank om de onrust in de Nederlanden te bestrijden.

Soldij: Het loon van een soldaat.

Schout: Soort commissaris van politie en rechter tegelijk.

Schutterij: De schutters, de burgers van een stad die een wapenrusting konden betalen en die in tijden van nood de stad moesten verdedigen.

Tiende Penning: Belasting, die door Philips II werd ingesteld.

Vroedschap: De regering van een stad.

HOOFDPERSONEN

Alva — De landvoogd der Nederlanden. Is de eerste baas onder koning Philips II en zit in Brussel.

Bossu — Spaans legeraanvoerder die met een leger in Utrecht zit.

Brant, Marinus — Aanvoerder van de geuzenvloot die Gorkum veroverd.

Lumey — De aanvoerder van alle geuzen.

Marck, Willem van der — Lumey.

Omal, Jan van — Geuzen aanvoerder die met een vloot langs Gorkum vaart om Zaltbommel te veroveren. Staat net onder de geuzenhoofdman Lumey.

Oranje, prins Willem van — Edelman die tegen Philips II in opstand is gekomen. Zit met een leger in Duitsland en wacht op een gelegenheid om de Nederlanden binnen te vallen. Hij is de leider van de opstand tegen Philips II en staat dus nog boven Lumey.

Pieck, Nicolaas — Leider van de Gorkumse monniken.

Philips II — Koning van Spanje en de Nederlanden.

Turck, Caspar — Drossaart van de stad Gorkum. Is katholiek en voor Philips II.

Veghel, Lenaert — Pastoor in Gorkum, wordt met de monniken gevangen gezet.

WERKBLAD VOOR EEN GORKUMKRANT

Materiaal

Lineaal
Lijm
Papier (schrijfpapier en een vel ter grootte van een krantepagina)
Pennen/Potloden/Typemachine (thuis)
Schaar
Viltstiften

Werkwijze

Nadat de groepjes gevormd zijn, kies je of jouw groepje een protestantse of een katholieke krant gaat maken. De mogelijkheid die je kiest bepaalt voor een groot deel de inhoud van je krant.

Eerst kies je de naam van je krant. Daarin moet goed uitkomen voor welke partij de krant is. De Gorkumse katholieke is bijvoorbeeld een duidelijke naam voor een katholieke krant; Oranjekrant zou de naam kunnen zijn van een protestants blad.

Dan ga je de telexberichten die je gekregen hebt doorlezen. Je overlegt met de anderen van je groep, welke berichten belangrijk zijn om te plaatsen en welke je weg kunt laten. Door de berichten die je plaatst moeten de lezers goed kunnen volgen wat er die dag is gebeurd. Wel moet je erop letten, dat de berichten het geloof van je krant niet in een te negatief daglicht zetten.

Als je een bericht gekozen hebt, mag je het bewerken, als dat tenminste nodig is. Je kunt bepaalde zinnen, die je niet aanstaan, weglaten of veranderen. Je kunt er ook wat aan toevoegen. Als je een protestantse krant maakt kun je bijvoorbeeld de zin 'vanmorgen kwamen de geuzen in Gorkum aan', veranderen in 'vanmorgen kwamen de dappere geuzen in Gorkum aan'. Als je een katholieke krant maakt, kun je schrijven 'vanmorgen kwamen de laffe geuzen in Gorkum aan'.

Nadat je een bericht bewerkt hebt, moet je er een kop boven zetten. Als je een krant bekijkt, dan zul je zien dat er op de voorpagina altijd een hoofdartikel is, het artikel met de dikste kop. In jouw krant moet ook een hoofdartikel. Kies dus uit welk bericht voor jouw krant het belangrijkste is en maak er een dikke kop boven. Maak ook voor de andere berichten koppen. Bedenk daarbij dat de koppen heel belangrijk zijn. Ze bepalen voor een groot deel de indruk die de lezers van de berichten krijgen. Een protestantse kop zou bijvoorbeeld zijn: 'Geuzen bevrijden Gorkum', een katholieke kop: 'Geuzen overvallen Gorkum'.

Bij artikelen horen illustraties. Als die er niet waren zou de krant te saai worden. Bovendien kunnen de illustraties de mening van de krant weer geven. Een protestantse krant plaatst liever een foto van Willem van Oranje dan van Alva. En als er een foto van Alva geplaatst wordt, zal men er misschien 'De Spaanse tiran Alva' als onderschrift bij zetten. Denk dus goed na bij de foto's die je kiest en het onderschrift dat je er bij maakt. Tenslotte kan de mening van de krant nog naar voren komen uit het commentaar dat je in een apart, zelfgemaakt artikel, schrijft bij de gebeurtenissen van de dag.

Niet alle berichten gaan over belangrijke dingen. Er staan ook weerberichten, politieberichten, familieberichten, advertenties in een krant. Je moet een aantal van dit soort berichten ontwerpen. Bedenk daarbij dat in de zestiende eeuw de straffen zwaar waren en de prijzen laag. Een kilo kaas bijvoorbeeld kostte maar twee stuivers, maar voor een vechtpartij kon soms je hand afgehakt worden. Als je over mensen praat bedenk dan dat ze meestal geen achternaam hadden. De mannen en jongens heetten naar hun vader, bijvoorbeeld Jan Dirkszoon, de meisjes en vrouwen naar hun moeder, bijvoorbeeld Antonia Mariasdochter.

Als alle berichten klaar zijn maak je een lay-out. Met potlood en lineaal teken je op het grote vel papier de lijnen, waarbinnen de artikelen en illustraties geplaatst moeten worden. Bovenop het vel teken je in goed verzorgde letters de naam van de krant. Tenslotte plak je alle berichten en illustraties op, nadat ze overgetypt of overgeschreven zijn in de goede maat.

VEEL SUCCES!

KLEIO KRANT

Met de VGN naar Keulen

De Didaktiviteitencommissie organiseert een excursie naar Keulen op zaterdag 6 juni a.s.

Zonder te overdrijven mag Keulen een van de belangrijkste historische steden in Europa genoemd worden. Midden in de stad, naast de Dom, liggen de nieuwe, architectonisch ook zeer interessante, gebouwen van het Wallraf-Rickartz-Museum/Museum Ludwig waar door middel van vele meesterwerken een evenwichtig beeld wordt geschetst van de hele Europese schilderkunst vanaf de Middeleeuwen.

Met de opening van deze laatste gebouwen is de herbouw van de Keulse binnenstad, die in de oorlog voor 95 procent werd verwoest zo goed als voltooid. Ook de kerken, waaronder acht Romaanse, zijn in hun luister hersteld. Een van de oudste is de Sankt Severin, waarin sporen te vinden zijn van de verschillende bouwfasen en bouwstijlen van de 4e tot de 15e eeuw.

Het museum, de Sankt Severin en de oude stad vormen de centrale programma-onderdelen van de excursie.

De reis

Er wordt gereisd per touringcar. Uw reisleiders zijn Henk van Duijsen en Roel Verstaen. In de bus ontvangt u documentatie.

8.00 uur. Vertrek van het Centraal Station in Utrecht (Jaarbeurszijde - Croeselaan); lunchpakket en paspoort meenemen!
10.30 uur. Instapmogelijkheid bij Sittard (station).
12.00 uur. Aankomst in Keulen.
19.00 uur. Vertrek na op eigen gelegenheid gegeten te hebben.

Programma

13.00 uur. Nederlandstalige rondleiding in het nieuwe museum-complex bij de Dom.
15.30 uur. Rondleiding in de Sankt Severin of

Historisch-geografische stadswandeling langs de vele historische monumenten o.l.v. Piet van Luyn, hoofddocent geschiedenis aan de HKLS, Hogeschool Katholieke Leergangen Sittard.
Voor, tussen en na de programma-onderdelen zit 'vrije tijd' om iets te eten of te drinken, of om zelf

KEULEN

nog even rond te lopen; de winkels zijn deze zaterdag open!

Mocht u meer informatie willen dan kunt u een van de reisleiders bellen. Roel Verstaen is tijdens werktijd te bereiken via tel. 04490-11066 toestel 42. Het huisadres van beiden staat in de lijst van namen en adressen achter op deze Kleio.

Kosten

f 40,- per persoon, inclusief toegangsbewijzen, over te maken op postgiro 128701 t.n.v. de penningmeester VGN te Den Haag onder vermelding van: reis Keulen. Inschrijving geschiedt door het zenden van een briefkaart met vermelding van naam, adres en telefoonnummer *vóór 27 mei a.s.*

aan: H.K.L.S., t.a.v. dhr. R. Verstaen, Oude Markt 5, 6130 AN Sittard.

De deelnemers dienen voor het programma na de middagpauze tevens op deze briefkaart te vermelden of zij kiezen voor het bezoek aan de Sankt Severin of voor de historisch-geografische verkenning van Keulen.

Na inschrijving ontvangt u een bevestiging van deelname en informatie over de exacte standplaats van de bus bij Utrecht C.S. en Sittard station.

**FEESTELIJKE
JAARVERGADERING
19 september
IN HET MARITIEM
MUSEUM PRINS HENDRIK
HOUDT DEZE DAG ALVAST
VRIJ**

LEDENWERVING

In deze Kleio is een folder gestoken voor mensen die de VGN nog niet kennen. Het bestuur verzoekt u deze door te geven aan een collega.

In deze tijd, waarin zoveel op het gebied van het onderwijs en met name ook van het geschiedenisonderwijs op de helling staat, zijn wij allemaal gebaat bij een grote, actieve vereniging. En misschien doet u er iemand wel gewoon een plezier mee. Hij of zij kan dan mee gaan met geplande excursies en reizen van de VGN en krijgt een deel van de Kleio's van deze jaargang gratis.

VGN Reis naar China?

Een bezoek aan China, het land van Confucius en de Verboden Stad, van Volksrepubliek en Deng-tijdperk, is de droom van veel mensen. Het aantal Chinareizigers groeit snel. Was u daar al bij of speelt u nog steeds met de gedachte? Er is een tijd van nadenken, er is een tijd van beslissen. Op het ogenblik worden plannen uitgewerkt om in de zomer van 1988 (juli en/of augustus) met geschiedenis-leerkrachten een reis door China te maken. Een extra reden om zo'n reis in 1988 te maken ligt in het feit, dat in 1989 het CSE-onderwerp voor Geschiedenis (opnieuw) China zal zijn. Onderzocht wordt, in overleg met de inspectie, of de voorbereidingsavonden en de reis zelf *studiepunten* voor docenten kunnen opleveren.

Afhankelijk van de opzet van het reisplan moet gerekend worden op een uitgave van f 6000,- tot f 8500,- voor een reis van 3 à 4 weken. De kosten gemaakt voor een studiereis zijn over het algemeen voor de belasting aftrekbaar.

Het reisplan wordt uitgewerkt samen met de Vereniging Nederland China (VNC), die op jarenlange ervaring in het organiseren van China-reizen kan bogen. Het studie-deel van deze onderwijs-

reis kan variëren in zwaarte en wordt gepland in overleg met deelnemers. Te denken valt aan schoolbezoeken in steden en op het platteland, interviews met woordvoerders uit onderwijs en politiek, enzovoort.

Eind augustus/begin september wordt met potentiële deelnemers een middag of avond georganiseerd om te komen tot een definitieve opzet van de reis. Tot dat moment zijn opgaven voor deelname voorlopig.

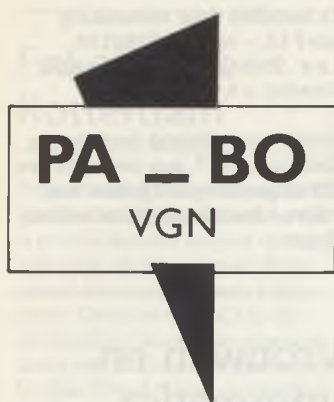
Het initiatief voor deze China-reis wordt genomen door ondergetekende, in overleg met de Didaktiviteiten-commissie van de VGN.

Belangstellenden worden verzocht een voorlopige opgave te sturen of door te bellen aan: J. Schipper, p/a vakgroep Geschiedenis, SOL/Hogeschool Midden-Nederland (HMN), Postbus 14007, 3508 SB Utrecht.

Telefonisch: 030-525111, toestel 118 (bij voorkeur woensdagmiddag) of ('s avonds): 030-714179. Bij opgave vermelden: naam, adres en telefoon; school en eventuele wensen ten aanzien van reisprogramma.

In afwachting van uw reactie,

J. Schipper

Op 25 maart 1987 vergaderde in complete samenstelling de Commissie PA-BO in Amersfoort. Hoofdpunt van de agenda was het voornemen van de minister om in het Hbo bevoegdheden om te zetten in bekwaamheden. Voor PABO's kan zo'n regeling ernstige gevolgen hebben en de commissie is van mening dat door de VGN met klem gewezen moet worden op de negatieve gevolgen van zo'n maatregel. Een brief is opgesteld en overlegd aan het Algemeen Bestuur. Geprobeerd zal worden voor deze zaak extra publiciteit te krijgen. Ook het KNAG onderneemt een dergelijke actie.

Verder is er gewerkt aan de volgende punten:

- nieuwe geschiedenismethoden voor de basisscholen: na de zomervakantie zijn — als alles volgens plan gaat — de consumentenrapporten van 'Spoorzoeken in de tijd' en 'Op zoek naar vroeger' gereed.
- de Nieuwsbrief: de volgende Nieuwsbrief is gepland voor eind mei/begin juni. Eén van de thema's zal het werken met PABO-studenten in het archief zijn.
- de enquêtes: er wordt momenteel gewerkt aan de uitwerking van de enquête over de situatie van het geschiedenisonderwijs in de PABO.
- de regio's: de regio Zuid-Limburg is het frequentst bijeen geweest, daarna volgt Brabant. De overige regio's lijden sterk onder de fusieperikelen. In augustus '87 zullen nieuwe initiatieven voor de regio's genomen worden.

Cees van der Kooij

Symposium 'Lesgeven over de Holocaust' op 20 mei 1987 (16.00-20.30 uur) in het Herinneringscentrum Kamp Westerbork in Hooghalen

Inleidingen

Dr. I.B.H. Abram (coördinator Interculturele Educatie Algemeen Pedagogisch Studiecentrum, o.a. publicaties over de Holocaustdidactiek)
H. Fortuin (medewerker NOT, o.a.

samensteller Shoah-verkorting voor het onderwijs)
Drs. C.G. v.d. Kooij (docent geschiedenis en geschiedenisdidactiek, Rijks Hogeschool Groningen, o.a. schrijver van 'Verleden, heden en toekomst')
Drs. D. Mulder (coördinator Herinneringscentrum Kamp Westerbork)

A. V. vertoning

Workshop

D. Buwalda-Booy (auteur 'Tekenen bij het PIE-vooroordelen-programma')

Forumdiscussie

Onder leiding van Drs. M. Gerdings (Provinciaal Historicus Drenthe)

Kosten: f 5,- (incl. maaltijd)
Opgave vóór 15 mei a.s. schriftelijk of telefonisch: Herinneringscentrum Kamp Westerbork, Postbus 5, 9414 ZG Hooghalen, tel. 05939-600.

**Anne Frank
STICHTING**

Vrijheid moet je samen maken!

Dit is de tekst op de poster die dit jaar ter gelegenheid van 5 mei wordt uitgebracht. 'Vrijheid moet je samen maken' was tevens het motto van de Nationale Viering van de 5e mei.

Onlangs zond de Nederlandse Onderwijs Televisie 'fragmenten van SHOAH' uit. Het begeleidende materiaal hierbij werd samengesteld door NOT en Anne Frank Stichting.

In januari is beperkte ervaring opgedaan in een aantal scholen voor voortgezet onderwijs met een 'ruwe montage' van SHOAH. Graag kom ik in contact met leerkrachten die nu ervaring in de klas hebben opgedaan met SHOAH, danwel hebben besloten dit programma niet te gebruiken in hun onderwijs. Deze ervaringen zijn belangrijk voor een eventuele herhaling/herziening van SHOAH in het volgende schooljaar.

Reacties naar: Eja Kliphuis, Anne Frank Stichting, Prinsengracht 263, 1016 GV Amsterdam.

Begin maart (na de voorjaarsvakantie) ontving elke school in Nederland een gratis exemplaar van de Anne Frank krant en de bijbehorende handleiding. Daarbij is een bestelkaart gevoegd. In december j.l. is de gemeenteraad in uw gemeente benaderd met het verzoek de scholen financieel te helpen bij een aanschaf van Anne Frank kranten. We weten dat vele tientallen gemeenten dat ook zullen doen. We raden u aan daarover contact op te nemen met de afd. Onderwijs van uw gemeente.

Ankie Duin

Ruud van der Rol
afd. Educatieve projecten

Veldstudiecentrum Orvelte

Studiedag 'de geschiedenis van het Drentse landschap' 27 juni

Op deze dag zal centraal staan: 'Wat kun je met het landschap doen in het aardrijkskunde- en geschiedenisonderwijs?'. Deze vraag zal in het ochtendgedeelte behandeld worden op theoretisch niveau door twee inleiders: ir. B. van Heuveln, bodemkundige en H. van der Veen, docent geschiedenis aan de leraaropleiding Ubbo Emmius te Groningen.

's Middags zal de vraag in de praktijk beantwoord worden door middel van een wandeling van een gedeelte van de knapzakroute Orvelte met daarin opgenomen een aantal opdrachten voor veldwerk. (Bij slecht weer zal dit gedeelte van het programma gericht worden op Orvelte zelf.)

Op de studiedag zal ook de presentatie plaatsvinden van de lesbrief Drentse geschiedenis nr. 2 'Drenthe en zijn landschap', die bestemd is voor de bovenbouw, en de geschiedenis behandelt van het Drentse landschap door de eeuwen in relatie tot de menselijke activiteit.

Programma

- 10.00-10.15 Aankomst met koffie
- 10.15-10.30 Opening
- 10.30-11.00 Inleiding 'Het Drentse landschap en het onderwijs'
- 11.00-11.15 Pauze
- 11.15-11.45 Inleiding 'Geschiedenis en landschap'
- 11.45-12.15 Presentatie lesbrief
- 12.15-13.30 Lunch
- 13.30-13.45 Route- en veldwerk-instructie
- 13.45-15.30 Knapzakroute/veldwerk
- 15.30-16.00 Afsluiting

De kosten van deze dag bedragen

f 25,- incl. lesbrief en lunch. Voor VGN-leden f 15,-. Het is een gezamenlijke activiteit van VGN, KNAG, BOKD, PH en VC.

Opgave door overmaken van het betreffende bedrag op postgiro 4480966 t.n.v. USC Orvelte onder vermelding van studiedag/lesbrief Drente én schriftelijke aanmelding bij het Veldstudiecentrum, Zuideresweg 10, 9441 TZ Orvelte, tel. 05934-263.

Onderwijsarrangement 'Reis door de tijd'

In Emmen bestaat dit jaar voor het eerst een volledig verzorgd driedaags arrangement voor de bovenbouw van het basisonderwijs en voor het voortgezet onderwijs. Het is een gezamenlijk initiatief van de gemeente Emmen, het Noorder Dierenpark en het Veenmuseum 't Aole Compas. De 'Reis door de tijd' begint in het Biochron van het Noorder Dierenpark. Het Biochron geeft een duidelijk beeld van de ontwikkelingsgeschiedenis van het leven op aarde, met planten, dieren, fossielen, modellen, films en dia's. Het laatste hoofdstuk van het verhaal dat wordt verteld, gaat over de mens. Evenals de dieren en planten op aarde is ook de mens afhankelijk van het hem omringende milieu.

De geschiedenis van de ontwikkeling van het hoogveen en de afgraving daarvan wordt op boeiende wijze getoond in het Veenmuseum 't Aole Compas. Ook besteedt het museum veel aandacht aan de sociale omstandigheden waaronder van 1850 tot 1950 geleefd en gewerkt werd.

Programma

Voor de bovenbouw van het basisonderwijs staan de eerste en tweede dag van de 'Reis door de tijd' in het teken van bezoeken aan het Biochron respectievelijk het overige gedeelte van het Noorder Dierenpark en aan het Veenmuseum. Voor het voortgezet onderwijs staan dan tevens een diapre-

sentatie rond het thema 'Reis door de tijd' en een fietstocht door het zand- en veenlandschap van de gemeente Emmen op het programma.

De derde dag van het arrangement biedt voor alle scholieren hetzelfde programma. Begonnen wordt met een wandeling door het bosgebied de Emmerdennen waar twee 'woudreuzen' vertellen wat ze in hun lange leven om zich heen hebben zien veranderen. Ter afsluiting van de 'Reis door de tijd' wordt kennis gemaakt met hedendaagse aspecten van Emmen. Hierbij kan gekozen worden uit een bezoek aan een industrieel bedrijf of aan de gloednieuwe Hof van Heden in het Noorder Dierenpark, met de nieuwste snufjes op het gebied van de plantenteelt.

Het arrangement 'Reis door de tijd' is volledig verzorgd en eenvoudig van opzet. Overnacht wordt in ter beschikking staande tenten op de gemeentelijke camping in Emmen. Deelnemers ontvangen van tevoren een gids met een volledig uitgewerkt programma, voorzien van didactische suggesties. Met behulp van deze gids kan het programma vrijwel geheel zelfstandig worden uitgevoerd. De kosten van het arrangement bedragen f 100,- per persoon, exclusief vervoer naar en van Emmen.

Het arrangement begint naar keuze op maandag of woensdag en loopt dit jaar van 1 mei tot 16 oktober a.s.

Voor nadere inlichtingen kunt u bellen naar de afdeling groen en recreatie van de gemeente Emmen (mevrouw J. Bakker, tel. 05910-18018).

'En daarom grijp ik nu mijn kans...'

Honderden leerlingen maakten plannen voor hun ideale toekomst tijdens de scholierenwedstrijd 'De Toekomst', die de Stichting Milieu-Educatie in 1986 organiseerde. De leerling-bijdragen zijn in een boekje gebundeld. Vijftien verschillende werkvormen worden behandeld. De uitgebreide citaten laten zien, hoe scholieren tussen de 12 en 19 jaar denken over hun ideale toekomst. Hoe moet het verder met milieuvervuiling, honger, energieverpilling en werkloosheid? Docenten in het voortgezet onderwijs kunnen ideeën opdoen over het toepassen van nieuwe werk-

vormen in de klas. En over de manier waarop aspecten van de toekomst binnen de eigen les toegepast kunnen worden: het milieu bij biologie en aardrijkskunde, werkgelegenheid bij maatschappijleer en economie, de toekomst van de derde wereld bij aardrijkskunde, geschiedenis en maatschappijleer, de energievoorziening bij natuuronderwijs en biologie.

A. Berman, M. Verdonk, *En daarom grijp ik nu mijn kans*. Stichting Milieu-Educatie, Utrecht 1987, 56 pp., A4-formaat, geïll., f 7,50, excl. f 3,50 verzendkosten.

Te bestellen door overmaking van f 11,- op giro 3180199 t.n.v. Stichting Milieu-Educatie, Utrecht, o.v.v. titel.

Gratis kunt u hierbij bestellen de Catalogus 1987, een overzicht van alle uitgaven op het gebied van milieu-educatie met korte beschrijvingen.

Vrouwen en informatica

In 1985 werd de Stichting Vrouwen en Informatica opgericht als centraal coördinatiepunt voor allerlei activiteiten op dit gebied. Sinds 1986 heeft de stichting een eigen onderkomen en betaalde medewerkers. Kortgeleden verscheen het eerste nummer van de eerste jaargang van TVI, tijdschrift vrouwen en informatica, waarin naast artikelen ook de activiteiten op landelijk en regionaal gebied te lezen zijn.

TVI verschijnt vier maal per jaar, abonnementsprijs f 35,-, uitgeefster, administratie en redactie kunt u bereiken in het landelijk centrum WG-plein 250, 1054 SE Amsterdam, tel. 020-831661.

Meulenhoff Educatief

Levende geschiedenis

- Een geheel nieuwe, verhalende, chronologisch-thematische leergang geschiedenis voor de onderbouw van het algemeen voortgezet onderwijs.
- Veel aandacht wordt o.a. besteed aan zaken als het steeds gecompliceerd worden van de samenleving, het ecologisch aspect: hoe ging, respectievelijk hoe gaat de mens om met de natuur, en de positie van de vrouw, toen, nu, hier, daar.
- Deel 3 verscheen eind januari. Een kennismakings-exemplaar is op aanvraag alsnog verkrijgbaar.

een leergang die het bestuderen waard is

postbus 100, 1000 AC Amsterdam, tel. 020-262690

Levende geschiedenis 1

L. Hiddingman
Meulenhoff Educatief

Enkele reis Rotterdam

Projektkrant 57 (december 1986) van Samen Wonen Samen Leven is gewijd aan een project voortgekomen uit de samenwerking tussen het Anti-Racisme Informatie Centrum (ARIC) en de subfaculteit Maatschappijgeschiedenis van de Erasmusuniversiteit. In deze Projektkrant worden historische achtergronden vermeld van de vroegere nieuwkomers in Rotterdam. Ook worden suggesties gegeven voor een zinvol gebruik van de tevens uitgebrachte video *'Enkele reis Rotterdam, plattelanders en hun nakomelingen eind 19e eeuw en begin 20e eeuw'* en van de postertentoonstelling *'Nieuwkomers, nakomelingen, Nederlanders'*.

Dit grote projectthema is gekozen, omdat migratie niets nieuws is. Dit geldt zeker voor een stad als Rotterdam. Ook in het verleden zijn hier immigranten geweest, die er een nieuw leven zijn begonnen, aanvankelijk zich vaak met grote moeite staande houdend in de nieuwe leefomgeving en meestal startend op de onderste treden van de maatschappelijke ladder. Ook in het verleden heeft de autochtone bevolking moeten wennen aan hun blijvende aanwezigheid. Lucassen en Penninx stellen in hun boek *'Nieuwkomers, immigranten en hun nakomelingen in Nederland 1550-1985'* dat historische kennis kan helpen om een aantal mythen over de huidige immigranten te ontcrachten en te relativeren. Historische informatie kan ook gevoelens van herkenning en identificatie oproepen bij de huidige immigranten met de toenmalige lui van buiten.

Informatie over de Projektkrant, de videoband en de postertentoonstelling is te verkrijgen bij Samen Wonen Samen Leven, postbus 3172, 3003 AD Rotterdam, tel. 010-4650700.

Allard Piersonmuseum Amsterdam

Tentoonstelling 'Piranesi en Rome'
9 mei tot en met 14 juni

Met deze tentoonstelling krijgt de bezoeker van het museum een kans een blik te werpen op de wijze waarop de grote Italiaanse etser en graficus *Giovanni Battista Piranesi* (1720-1778) in de acht-

tiende eeuw het antieke Rome in beeld bracht. Voor Piranesi was het moderne Rome het centrum van de wereld, en het oude Rome de bakermat van onze cultuur. Als geen ander wist hij naast de architectonische details een intens gevoel van grandeur in zijn etsen te leggen, zo intens, dat de achttiende-eeuwse bezoekers van Rome vaak een licht gevoel van teleurstelling beving als ze de stad zagen zoals deze werkelijk was.

Een andere zijde van Piranesi komt naar voren in de *'Carceri d'Invenzione'*: beklemmende variaties op een gegeven van een kerkinterieur, waarmee hij zich rangschikt in de rij van de grote visionaire grafici. De tentoonstelling betreft dat wat van oudsher wordt beschouwd als de twee polen van Piranesi's werk: de *'Vedute di Roma'* en de *'Carceri'*. Dit zijn onbetwist zijn hoofdwerken, die door meer verbonden worden dan gescheiden.

Speelgoed- en blikmuseum Deventer

**2x GEBRUIKT BLIK UIT
3e WERELDLANDEN**
11 april tot en met 9 juni 1987

Het Deventer Speelgoed- en Blikmuseum biedt van 11 april tot en met 14 juni 1987 een Nederlandse primeur: een verzameling van weggegooid drink- en conserveblikjes gemaakte gebruiks-

Onder de titel **KLEIO-DIDACTICA** geeft de VGN leerlingenmateriaal uit dat na te bestellen is.

Nog leverbaar zijn:

KD 1 'n Land zonder Leerplicht
KD 2 Van Sodom tot Rhijnauwen

Dit zijn leerlingenboekjes met stevige kft, geniet, ca. 24 blz.

Prijs:

1 t/m 4 ex.	f 5,-	per stuk
5 t/m 10 ex.	f 3,50	per stuk
11 t/m 20 ex.	f 3,-	per stuk
meer dan 20 ex.	f 2,50	per stuk

Alles inclusief porto.

KD 6 Over Leven

KD 8 Suriname

KD 11 Het Algemeen Kiesrecht in Prenten

KD 12 De lange weg naar Ulongué. Een kleine geschiedenis van Mozambique

Dit zijn leerlingenboekjes met stevige kft, geniet, ca. 36 blz.

Prijs:

1 ex.	f 5,50	per stuk
2 t/m 10 ex.	f 4,50	per stuk

meer dan 10 ex. f 3,50 per stuk
Alles inclusief porto.

Mini-Didactica 2 *De Gemeente*
Mini-Didactica 3 *Verkiezingsaffiches in Nederland vanaf 1917*

Dit zijn leerlingenboekjes van 20 pagina's, voorzien van multiperforatie; geen stevige omslag. Prijs f 1,50 per stuk. Er komen portokosten bij; voor 1 t/m 5 ex. f 5,-, voor 6 t/m 10 ex. f 7,50, voor 11 en meer ex. f 10,-.

en: KD 14 *Hoe de Sowetostraat zijn naam kreeg. Apartheid in Zuid-Afrika*.

Prijs: f 2,75 per stuk.

Er komen portokosten bij; voor 1 t/m 5 ex. f 5,-, voor 6 t/m 10 ex. f 7,50 en voor meer dan 10 stuks f 10,-.

U kunt bestellen door overmaking van het betreffende bedrag op postgiro 128701 t.n.v. Penningmeester VGN in Den Haag. Vergeet niet het gewenste nummer en de hoeveelheid op te geven.

voorwerpen. De verzameling is bij elkaar gebracht door de Deense cultureel-antropoloog Nils Finn Munch-Petersen, voor de universiteit en het Moesgardmuseum in Aarhus. In West-Europa voeren de milieu-organisaties en de blikindustrie een verbeterde strijd tegen het onnadenkend weggooien van blikjes, waaruit men z'n biertje of cola gedronken heeft. In de meeste, zeer arme tropische landen zijn die gebruikte blikjes van grote waarde. In deze zogenaamde Derde Wereldlanden is blik een

zeer schaars materiaal. Het is bovendien gewild, omdat het voor de dorpsmid gemakkelijk te bewerken is.

Voor al het speelgoed is interessant. De kinderen in deze landen krijgen zelden fabrieksmatig gemaakt speelgoed. Van het gebruikte blik maken hun ouders of grootouders voor hen bussen, autootjes en vliegtuigjes. De makers van het speelgoed hebben de voedselblikken als gewoon plaatmateriaal beschouwd en met alle kleuren en motieven vrije composities gecreëerd.

Verleden tijd?

- Een nieuwe leergang geschiedenis voor de onderbouw van het algemeen voortgezet onderwijs, die o.a. door z'n originele inhoud en z'n perfecte vormgeving een meer dan gewone belangstelling verdient.
- Deel 3 verschijnt over enige tijd.
Een eerste katern van dit afsluitende deel werd u eerder toegestuurd.
- Inhoud van deel 3: 1. De wereldmacht van Europa 2. Twijfel aan oude zekerheden 3. Van oorlog tot oorlog 4. De supermachten na 1945 5. De Derde Wereld 6. Samenwerking en rivaliteit 7. Nederland 8. De cultuur in de ban van de techniek.

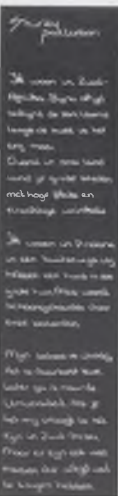
een belangrijke leergang geschiedenis

postbus 100, 1000 AC Amsterdam, tel. 020 - 262690

Leerlingenboekjes over Zuid- Afrika en Mozambique

HOE
DE
SOWETO-STRAAT
ZIJN
NAAM
KREEG

Jani Schepers

LEES OOK EENS MET VERSTAND DE
KRANT

Laat uw leerlingen niet zitten met zachte gevoelens voor die arme zwartjes of met jeugdig revolutionair elan van 'de beuk erin dan is alles zo opgelost...'

KD 12 over de historische achtergronden van armoede en honger in het ontwikkelingsland Mozambique.

KD 14 over de Grote Apartheid; de historische ontwikkeling van de relaties tussen blank en zwart, de regels van de apartheidspolitiek en de praktische uitwerking ervan op school, bij het wonen en in je werk — compleet met actuele gegevens.

Zie voor prijzen en wijze van bestellen de KLEIO-KRANT!

HERDRUK!

